

Glòria
Santa-Maria
Batlló

Barcelona 1843. Progressisme versus muralles

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona

Glòria
Santa-Maria
Batlló

Barcelona 1843. Progressisme versus muralles

Quaderns del Seminari d'Història de Barcelona

Institut de
cultura: ARXIU HISTÒRIC
DE LA CIUTAT

Junta de Govern de l'Institut de Cultura:

Ferran Mascarell

Regidor president de la Comissió de Cultura, Educació i Benestar Social

Marina Subirats

Vicepresidenta

Carles Martí, Maravillas Rojo, Jaume Ciurana, Teresa M. Fandos, Àngeles Esteller, Xavier Basso, Ricard Martínez, Ricard Gomà, Júlia Pérez, Josep Sánchez, Xavier Rubert de Ventós, Josep Ramoneda, Carme Riera

Lluïsa Pedrosa

Secretària delegada

Lluís Salvat

Interventor delegat

Oriol Balaguer

Director gerent

Xavier Suñol

Director de Patrimoni

Xavier Tarraubella

Director de l'Arxiu Històric de la Ciutat

Dolça Roca

Secretaria

Ramon Grau

Coordinador de les edicions del Seminari d'Història de Barcelona

© del text, Glòria Santa-Maria Batlló

© de l'edició:

Arxiu Històric de la Ciutat

(Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona)

Casa de l'Ardiaca

Santa Llúcia, 1

08002 Barcelona

Tel. 93 318 11 95

Fax 93 317 85 27

E-mail: shb@mail.bcn.es

Pàg. web: www.bcn.es/arxiu/arxiuhistoric/

Revisió lingüística: Montserrat Gómez Garnau

Disseny gràfic: Ferran Cartes / Montse Plass

Fotomecànica i impressió: Imatge i Producció Editorial Municipal

ISSN: 1576-26-37

Dipòsit legal: B. 11.041-2000

Barcelona. Maig de 2005

Introducció

L'enderroc de les muralles el 1843 es produí en el context del pronunciament contra Espartero, contradictòria aliança arreu de l'Estat entre progressistes –descontents amb la política del regent– i moderats, que acabaren per imposar-se. La demolició estigué marcada pel ritme trepidant amb què s'anaven succeint els esdeveniments polítics a partir de final de maig i pel signe inequívocament progressista i revolucionari que anà adoptant el pronunciament a la capital del Principat, en els fets coneguts com la “Jamància”.¹

L'Ajuntament progressista de 1843 i la Junta Suprema de la província feren seves les teories higienistes del metge Pere Felip Monlau que, en el cas de Barcelona, considerava «una locura inhumana oponerse con muros y barreras á su natural ensanche». ² L'ordre d'enderrocament fou decretada per la Junta Suprema provisional de la província de Barcelona el 27 de juny i la

1. L'obra anònima *Diario de los sucesos de Barcelona en setiembre, octubre y noviembre de 1843*, Barcelona, Imprenta y Librería de Pablo Riera, 1843, a la nota 2a, dona la següent explicació d'aquest terme: «*Camancia* es voz nueva, y que, en la acepcion que en un principio se le dió, equivale como á *gana* ó *gazuza*. Cuando el pronunciamiento de junio, algunos del batallon de la blusa, creado en aquellas circunstancias, dieron en zambra y como por capricho el nombre de *camancia* á los cinco rs. vn. que tenian de haber; y luego han sido llamados *de la camancia* ó *camancios* todos los individuos de cuerpos francos [unitats de voluntaris] ó milicianos que disfrutaban de dicho haber. Hé aquí lo que podemos manifestar en cuanto al oríjen de esta palabra con que se ha enriquecido la jermanía del país, y que los castellanos han dado en escribir *jamancia*, guturalizando su pronunciamiento. –Posteriormente se nos ha dicho que *jamancia* viene del verbo gitano *jamar*, que significa *comer*–. Escoja cada lector lo que tenga por mas acertado».
2. Pedro Felipe MONLAU, *Abajo las murallas!!!*, Barcelona, Imprenta del Constitucional, novembre de 1841, pàg. 11.

demolició es va anar executant durant dos mesos, fins que, el mes de setembre, les obres es convertiren en treballs de recomposició de les muralles per impedir l'entrada a la ciutat de l'exèrcit governamental. En un període tan breu i malgrat la situació bèl·lica i els nombrosos entrebancs de caràcter econòmic i polític, el cercle de muralles desaparegué en molts indrets de la ciutat, fins al punt que, en tornar els moderats al govern municipal, resultava més costós reconstruir les muralles que acabar d'enderrocar-les. Segons Pi i Arimon, s'enderrocà la cortina situada al costat dret del Portal de Sant Antoni, les contigües al Portal de l'Àngel, la intermèdia entre el baluard de Jonqueres i el de Sant Pere, i la del costat dret del Portal Nou, «pero ni las circunstancias del tiempo ni los recursos de la junta permitieron el derribo total de la línea de fortificaciones, en cuya obra estriban el auge y brillante porvenir de Barcelona bajo todos conceptos».⁵

Pere Felip Monlau, en el seu opuscle *Abajo las murallas!!!*, guanyador del concurs convocat per l'Ajuntament de Barcelona el 1840 a la millor memòria sobre «¿Qué ventajas reportaría Barcelona, y especialmente su industria, de la demolición de las murallas que circuyen la ciudad?», anunciava premonitòriament alguns dels entrebancs amb què xocaria l'enderroc. Segons Monlau, l'oposició vindria fonamentalment de tres bandes: els militars, els propietaris i el govern de Madrid.

Quan el govern López fou reinstal·lat a la capital d'Espanya –primer objectiu del pronunciament contra Espartero– la protesta contra l'enderrocament de les muralles de Barcelona per part del cos d'enginyers militars, que reclamà la propietat dels fossats i glacis, no es féu esperar. Encara que els terrenys de les muralles pertanyien per dret històric i moral al municipi, l'exèrcit els reclamà, i posteriorment, el 1844, ja sense embuts, el capità general baró de Meer apel·là al dret de conquesta derivat de la derrota de Barcelona i el Principat de Catalunya el 1714 per oposar-se a les pretensions municipals.

5. Andrés PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna*, Barcelona, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, 1854, vol. II, pàg. 1027.

Pel que fa als propietaris de l'interior de la ciutat, Monlau els considerava uns opositors potencials a la demolició perquè estava convençut que, amb el consegüent eixample, els preus dels terrenys de la ciutat vella baixarien, si bé aquesta oposició es veuria contrarestantada pel ferm suport dels propietaris “extraurbans”: «Sorda oposicion levantarán probablemente á su vez los propietarios urbanos del actual recinto. Ensanchada la ciudad bajarán naturalmente el valor y la renta de las fincas intra-urbanas, y el interés de los propietarios les hará enemigos del suspirado derribo».⁴ Aquesta idea va perdurar fins a l'època en què es portava a terme el projecte d'eixample d'Ildefons Cerdà. El 1843, a més d'aquesta possibilitat, també pesà en els propietaris el recel envers les disposicions d'unes autoritats municipals i d'una Junta Suprema inequívocament progressistes.

L'oposició a l'enderrocament que Monlau insinuava que faria el govern de Madrid —«¿Me atreveré á indicar como oposicion posible la rivalidad de la córte actual?»—⁵ la comprovarem en les repetides reials ordres de l'executiu de Joaquín María López perquè cessés la demolició, i la insistència del capità general perquè fossin obeïdes.

4. MONLAU, *Abajo...*, pàg. 19.

5. MONLAU, *Abajo...*, pàg. 20.

Barcelona es pronuncia contra Espartero

Barceloneses: Cuando esta ciudad gozaba en la esperanza de ver prontamente reparados los inmensos males que sobre ella hiciera caer una mano enemiga de su pujanza y prosperidad, de nuevo se siente preocupada por la incertidumbre de un triste porvenir.⁶

Així començava el ban del govern municipal de Barcelona del 23 de maig de 1843 que lamentava la dimissió del govern del progressista Joaquín María López, forçada pel regent Espartero, duc de la Victòria. La “mano enemiga” a què es referia l’Ajuntament era el regent que, el 3 de desembre de l’any anterior, havia ordenat el bombardeig de Barcelona des de Montjuïc. “Mano enemiga” que havia decretat alguns càstigs afegits als barcelonins per la seva rebel·lia, com era l’obligació de pagar un impost extra de 12 milions de rals (6 milions dels quals els havien de satisfer els propietaris, que havien de contribuir-hi amb el 40% del valor de les seves propietats).⁷ L’al·locució municipal de 23 de maig acabava així: «Vuestro Ayuntamiento tiene la suficiente firmeza y energía para salvaros á todo trance, y con vosotros la libertad é

6. *Diario de Barcelona*, 24-V-1843, núm. 144, pàg. 1977-1978.

7. Vegeu els articles i comentaris que publicà el diari *El Imparcial* del mes de gener de 1843 sobre aquest tema. També, *Memoria que publica el excelentísimo Ayuntamiento constitucional de la ciudad de Barcelona, acerca los trámites y resultados que ha producido la imposición de 12 millones de reales á la misma, con motivo de los sucesos políticos ocurridos en el mes de noviembre y principios de diciembre de 1842*, Barcelona, Imprenta del Constitucional, 1843.

independencia, sean cuales fueren los enemigos que quieran atacarlas».

El govern municipal es dirigí de nou públicament als barcelonins el 31 de maig –després que Espartero dissolgués les Corts el dia 26– per assabentar-los que la ciutat de Màlaga i el diputat i coronel Joan Prim a Reus s’havien pronunciat contra el govern del duc de la Victòria i exigien el compliment de la Constitució de 1837 i la proclamació de la majoria d’edat d’Isabel II. El comunicat municipal afegia que aquestes proclames semblava que trobaven ressò a d’altres indrets del regne. L’Ajuntament, tot i que en informar dels pronunciaments feia entendre que hi estava d’acord, es mostrava prudent per responsabilitat:

...todavía humean las cenizas de un fuego arrojado por hombres de infausto recuerdo. Estad seguros de que vuestro ayuntamiento os conducirá por el camino que trace la voluntad general del pais y deje salvada Barcelona, blanco de los enemigos de la felicidad española.⁸

A partir del primer de juny les sessions extraordinàries del ple de l’Ajuntament se succeïren a un ritme de dues o tres diàries. El dia 1 l’alcalde segon,⁹ Antoni Benavent, féu una ressenya de la situació convulsa en què es trobava Barcelona «en momentos en que la gran mayoria de sus habitantes está exigiendo continuamente un solemne y esplícito pronunciamiento secundando así

8. *Diario de Barcelona*, 1-VI-1845, núm. 152, pàg. 2088-2089.

9. En aquesta època l’alcaldia de Barcelona s’exercia de manera col·legiada entre sis alcaldes. En aquell moment els alcaldes eren: Josep Maluquer, Antoni Benavent, Domingo Ferrando, Josep Soler i Matas, Josep Ventosa i Josep Santa-Maria i Gelbert. L’alcalde primer, Josep Maluquer va ser acusat falsament d’esparterista i amenaçat de mort, per això marxà de Barcelona a principi de juny, es sumà al pronunciament el dia 10 des d’Igualada i no tornà a exercir d’alcalde ni tampoc retornà a la ciutat durant aquests mesos. Antoni Benavent romangué a la ciutat i fou president de la Junta Suprema, constituïda el 6 de juny, i membre de les juntes posteriors fins a la capitulació el 20 de novembre. A partir de l’1 d’agost, només restaren a Barcelona i exerciren els seus càrrecs d’alcaldes Josep Soler i Matas i Josep Santa-Maria i Gelbert; els altres alcaldes, llevat del cas esmentat de Benavent, marxaren de la ciutat i abandonaren les responsabilitats municipals.

las varias provincias pronunciadas ya». ¹⁰ Era molt present l'ame-
naça del fort de Montjuïc, el governador del qual continuava
essent el navarrès Bernardo Echalecu, que el desembre de 1842
havia executat les ordres de bombardeig dictades per Espartero.

El dia 5 de juny fou una jornada crítica en què els alcaldes
Soler i Matas i Santa-Maria evitaren *in extremis* que el capità
general, José Cortinez Espinosa, declarés Barcelona en estat de
setge. A les 11 de la nit se celebrà sessió extraordinària del ple de
l'Ajuntament; segons l'acta de la reunió «este acto ha sido impul-
sado por las demandas del pueblo barcelonés, que en este
momento llena la plaza de la constitucion [avui plaça de Sant
Jaume], las avenidas de todas las calles inmediatas, cuajando al
mismo tiempo estas casas consistoriales». ¹¹

A instàncies del govern municipal entraren a la sala capitular
on se celebrava la reunió uns representants dels congregats a les
immediacions, ¹² que exposaren «la absoluta necesidad que hay
de proceder á la formacion de una junta compuesta de personas
de todos los colores políticos á fin de llevar á cabo el pronuncia-
miento». ¹³ Sortí de la reunió una comissió integrada pel mateix
nombre de regidors que de representants populars per informar
el capità general de la decisió de les corporacions i del poble de
Barcelona de formar una Junta. ¹⁴ Cortinez s'hi oposà rotunda-
ment.

L'endemà, però, es constituí la Junta a la mateixa sala capitu-
lar de l'Ajuntament amb la presència del *gefe superior político*
Ignasi Llasera i Esteve. El capità general havia manifestat a una
comissió que de nou s'hi havia entrevistat que no volia hostilit-

10. *AMAB* (Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona), A 154, *Actes del Consell Ple-
nari, 1843*, f. 167v.

11. *AMAB*, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 169 i seg.

12. Els representants eren: Isidor de Angulo, Manuel de Senillosa, Joan Castells, Joan
Casas, Antoni Santamaria i Puig, Joan Rovira, Gaietà Almirall i Fontbona, Manuel
Gatell i Victorià d'Ametller.

13. *AMAB*, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 169 i seg.

14. Per part de l'Ajuntament hi anaren l'alcalde Josep Santa-Maria, els regidors Ga-
briel Martí, Pere Agullé, Benigne Armendáriz i Ferran Martínez. Per part dels co-
missionats del poble, Gaietà Almirall i Fontbona, Manuel Gatell, Antoni Santama-
ria i Puig, Joan Castells i Victorià d'Ametller.

zar el poble i havia fet entendre que podia procedir-se al nomenament de la Junta sempre que les disposicions que aquesta prengués no xoquessin amb els poders constituïts.

El ple municipal decidí que la sessió se celebrés conjuntament amb els diputats provincials per pronunciar-se contra Espartero, triar el lema del pronunciament i escollir els membres que compondrien la Junta. La reunió entre Ajuntament i Diputació votà per unanimitat la llista elegida i proposada per les comissions del poble. En fou escollit president l'alcalde Antoni Benavent, que exercia de primer alcalde per l'absència de Josep Maluquer; també hi figurava el regidor i síndic municipal Ferran Martínez. Els oficis de nomenament dels membres de la Junta foren expedits per l'Ajuntament i la Diputació. Les dues corporacions feren públic un ban conjunt en què comunicaven la constitució de la Junta amb el lema «Constitució de 1837, Isabel II i independència nacional».

La Junta Suprema provisional de la província de Barcelona s'instal·là a Sabadell –a indicació del capità general, que posà aquesta condició per no interferir-hi– i el dia 8, a més de proclamar els principis de Constitució de 1837, l'entronització d'Isabel II i la creació d'una Junta Central a partir de les juntes de les diferents províncies «que han sacudido el yugo del gobierno de Madrid», declarà la província de Barcelona «independiente del gobierno actual de Madrid». Hi afegí que la Junta governaria la província de Barcelona en nom d'Isabel II i cessaria quan considerés salvades la nació i la reina.

El capità general actuà de manera contradictòria, presumiblement perquè anava calibrant les notícies que arribaven sobre pronunciaments a diferents indrets de l'Estat i el retrocés de les tropes fidels a Espartero. El dia 11 amenaçà amb declarar l'estat de setge i bombardejar i destruir la ciutat si hi continuava l'agitació contra el govern; en canvi, la nit del dia 12 es declarà contra el govern del regent.

Malgrat la bona notícia del pronunciament de Cortinez, la situació d'amenaça empitjorà per a Barcelona quan el general Martín Zurbano, fidel a Espartero, donà ordres a Montjuïc de

bombardejar si les forces centralistes¹⁵ l'interceptaven en el seu camí a Barcelona. Comunicà aquesta amenaça al govern municipal en un escrit que transcrivia l'enviat el dia 22 a la Junta Suprema:

...al gobernador de Monjuich le he dado órden para que bombee á Barcelona y la reduzca á cenizas si es menester, en el momento que los que obedecen esa Junta rompan fuego contra las tropas que conduzco. Lo reitero á Vds. advirtiendole que no me separará de mi propósito la sutileza de que la junta, las personas comprometidas, y cuantos siguen el pronunciamiento abandonen la ciudad, pues, aunque solo quedaran los edificios, no dejará de efectuarse el bombardeo si en todo el dia de mañana no se retiran del camino de Barcelona las fuerzas de todas clases que se hallan allí situadas obedeciendo á esa Junta. [...] Si no se quiere oír la voz de la razon, de la conveniencia pública, ¿qué puedo yo hacer? Solo me queda un partido, que es el de emplear la fuerza; la suerte decidirá el resultado; pero cualquier que sea, Barcelona habrá dejado de existir.¹⁶

El perill imminent de bombardeig féu que la població emigrés de Barcelona i que les fàbriques, comerços, teatres, etc., tanquessin. L'Ajuntament féu tot el possible per prevenir i pal·liar els possibles efectes de l'atac: es dividí en 5 seccions per distribuir per la ciutat els alcaldes i regidors amb els alcaldes de barri i tots els empleats de la municipalitat, i se serví també dels serenos, fanalers i el rondí municipal. Es formaren companyies d'obrers, sapadors i bombers en previsió dels enfonsaments d'edifi-

15. La qualificació "centralistes" i l'expressió "revolució centralista" amb què es va denominar aquesta insurrecció van procedir de la reivindicació que feien els revoltats d'una Junta Central, escollida a partir de les diverses juntes que s'estaven formant a les províncies en contra del govern d'Espartero. Tenia, doncs, un significat oposat al que ens suggereix avui.

16. *Diario de Barcelona*, 25-VI-1845, núm. 175, pàg. 2410, 2411. A l'apèndix documental reproduceixo la resposta de l'Ajuntament.

cis i incendis provocats pels bombardeigs. La situació era extremament difícil per als assalariats, perquè, tant si emigraven com si restaven a la ciutat, no percebien el jornal amb què alimentaven les seves famílies, en estar tancades les fàbriques i els comerços.

El diari progressista *El Constitucional*¹⁷ del dia 29, en l'article de fons «Barcelona 28 de junio», contestà les amenaces del governador de Montjuïc i puntualitzava:

En Barcelona el gobierno de Madrid no tiene enemigos ni amigos. La ciudad se ha quedado desierta y solo quedan los edificios.

Els que s'havien sumat al pronunciament havien sortit de la ciutat a la recerca dels enemics, la resta de la població havia marxat de Barcelona després de l'amenaça de bombardeig. L'Ajuntament traslladà les reunions del ple a l'exmonestir de Sant Pere de les Puelles, que quedava més arrecerat dels possibles bombardeigs des de Montjuïc. En la sessió del 10 de juliol es donà curs a una proposició que demanava, entre d'altres coses, que quan la pau tornés a la ciutat es col·loqués una làpida a l'església de Sant Pere de les Puelles, on l'Ajuntament hagué de refugiar-se i celebrar les reunions, «que recuerde la historia de tan aciago tiempo, para que la posteridad mire con horror el nombre de los tiranos que fueron causa de ello».¹⁸ Ara, al segle XXI, en temps de recuperació de la memòria històrica, semblaria adient que l'actual govern municipal acomplís el desig del seu antecessor de 1843.

17. A l'apartat en què cito les fonts documentals faig un breu resum de les tendències dels diaris que he fet servir i de les seves vicissituds durant aquest període.

18. Transcripció de la proposició sencera a l'apèndix documental.

Comença l'enderrocament: *Abajo las murallas!!!*

El 27 de juny la Junta Suprema Provisional de la província de Barcelona publicà un decret anunciant l'enderroc de les muralles de la ciutat i envià un ofici a l'Ajuntament en què manifestava que comptava amb la seva col·laboració i, en conseqüència, esperava que el govern municipal venceria tots els obstacles per executar una obra que portaria la prosperitat a la capital catalana. El ban especificava que s'enderrocarien les muralles a excepció de la de Mar, que s'adjudicava

l'execució del decret a l'Ajuntament i que l'enderroc començaria l'endemà per la part de Canaletes, al capdamunt de la Rambla, i per Jonqueres.

El ple del govern municipal, en la reunió del dia 27 a les 6 de la tarda, rebé la notícia amb entusiasme, però també amb la preocupació de com aconseguir l'elevada suma de diners necessària per a l'execució de les obres. La corporació estava sense fons; el poc romanent s'havia hagut d'esmerçar en qüestions de seguretat per la situació bèl·lica en què es trobava Barcelona, seriosament amenaçada de bombardeig pel governador de Montjuïc. A més, l'Ajuntament havia lliurat 5.000 duros (100.000 rals) als

representants de la Junta de Reus, Lletget (ex-alcalde) i Valldu-rés (diputat provincial de Tarragona), per a les forces insurrectes de Prim, el 12 de juny.¹⁹

Diversos regidors proposaren demanar permís a la Junta Suprema per començar la demolició per la cortina interior de la Ciutadella, tal i com s'havia fet el 1841,²⁰ però, per tal de no retardar l'enderroc, s'acordà complir estrictament el decret. Es decidí començar les obres l'endemà amb les brigades municipals fins que no s'obtinguessin altres mitjans, i s'ordenà també als paletes i manobres que treballaven en la façana de les cases consistorials que s'hi sumessin.

Es nomenà una Junta d'Enderrocament de les muralles perquè s'encarregués específicament del tema. L'alcalde Josep Santa-Maria i Gelbert, després de celebrar el decret de la Suprema i afegir que les muralles eren «una barrera insuperable á los adelantos y engrandecimiento de esta industriosa poblacion, un cinto de piedra que la estrecha, la oprime y la mata»²¹, avançà uns criteris de composició de la Junta. Proposà que hi fossin un alcalde, dos regidors, un síndic, dos comerciants, dos propietaris i Pere Felip Monlau, en qualitat d'autor de la memòria premiada per l'Ajuntament –*Abajo las murallas!!!*– el 1841. A proposta del regidor Pere Agullé s'hi afegiren dos fabricants. Quedaren elegits: Josep Santa-Maria i Gelbert, com a president, Antoni Rovira i Trias²² (director general de les obres) i Pau Morató, regidors, Miquel Pujol, síndic de l'Ajuntament, Salvador Massó i Josep Mataró, comerciants, Ramon de Càrcer (fill) i Antoni Puig Oriol,

19. Vegeu: *AMAB*, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 177.

20. L'enderroc de la cortina interior de la Ciutadella, el 1841, havia provocat la reacció contundent d'Espartero que va adduir aquest fet com a un dels arguments per imposar la contribució extra de 12.000.000 de rals als barcelonins. Vegeu *Memo-ria...*, pàg. 8.

21. Subratllat a l'original. *AMAB*, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 208v i seg.

22. Un any abans, el 1842, havia obtingut el títol d'arquitecte. El 1859 guanyà el concurs públic, convocat per l'Ajuntament, per al projecte d'eixample de Barcelona, que fou rebutjat pel govern de Madrid, que aprovà per decret el d'Ildefons Cerdà. Va ser director de les obres de l'enderrocament definitiu de la Ciutadella, a partir del mes d'octubre de 1868.

propietaris, Ramon Bonaplata i Antoni Mas i Tucó, fabricants, i Pere Felip Monlau. El mateix dia 27 es publicà aquest ban municipal:

BARCELONESES

A la suprema Junta de esta provincia se debe la gloria de que se derriben las murallas de esta capital. Vuestro Ayuntamiento, que deseara su rápida realizacion, segun lo tiene consignado en varios documentos que han visto la luz pública, no ha podido menos de acordar que sus brigadas empiecen en este dia una obra tan colosal por los trabajos que exige, como grande por los inmensos beneficios que va á reportar á la salud y á la riqueza. Se ha dado, pues, cumplimiento por vuestra municipalidad al decreto de la Junta. Ha hecho mas: ha reclamado medios prontos á esta Suprema Autoridad para que su idea grandiosa no quede reducida á un mero proyecto, ofreciéndose á contribuir con la mayor eficacia á que se verifique sin demora el derribo de las murallas. ¡ABAJO LAS MURALLAS! ha dicho la suprema Junta de esta provincia; y ¡ABAJO LAS MURALLAS! ha contestado desde luego vuestro Ayuntamiento que ha conocido la importancia de que desaparezca esta faja que nos aprieta y ahoga, que perjudica la salud pública y que ataja todos los intereses de esta ciudad de un modo considerable. Por esto la Corporacion que os dirige su voz, además de resolver en el acto de comunicársele el espresado decreto lo que se acaba de manifestar, ha nombrado una Junta que exclusivamente entienda en que se lleve á cabo tan beneficioso asunto. Esta Junta se compone de personas recomendables por su patriotismo é ilustracion. [A continuació hi figuren els noms dels components.]

Al començament la Junta d'Enderrocament situà les seves ofícines a les cases consistorials, però a mitjan juliol ocupà la capella del Portal de l'Àngel, entre les dues grans bretxes que s'estaven obrint a la muralla per Canaletes i per Jonqueres.

La proposta del regidor Laureà Figuerola d'inaugurar l'enderrocament «con pompa aunque sin dispendios» fou rebutjada pel consistori «por no considerarse ninguna demostracion de alegría en el conflicto general en que se encuentra la ciudad».²⁵

Un altre ban dels alcaldes també fet públic el mateix 27 de juny no ens permet oblidar el context bèl·lic de la demolició de les muralles. En qualitat de mesura preventiva per al cas que la ciutat fos bombardejada, ordenava que a l'extracció de dipòsits d'aiguament i esperit de vi, decretada el dia 25 per evitar incendis, s'hi sumés l'extracció dels de brea, quitrà i altres matèries inflamables; l'ordre s'havia d'acomplir en un termini màxim de 24 hores.

El 28 de juny la Junta Suprema decretà que, per la necessitat imprescindible d'un govern central per uniformar l'acció de totes les províncies, es constituís el govern de Joaquín M. López a Barcelona, amb el general Francisco Serrano com a ministre encarregat de totes les secretaries fins que no es reunissin els altres membres del gabinet. S'anunciava el caràcter provisional d'aquest govern, que es dissoldria quan els comissionats de totes les juntes provincials de l'Estat formessin la Junta Central.

El mateix dia el president de la Junta d'Enderrocament invità l'Ajuntament a demanar a la Junta Suprema que concedís a Barcelona la propietat lliure i perpètua dels terrenys que constituïen els fossats i glacis de la ciutat. Cal destacar la gran importància d'aquesta petició tant en l'aspecte econòmic com en el polític. Pel que fa als rendiments econòmics, era l'única possibilitat que el govern municipal disposés de mitjans suficients per fer efectiva la demolició, amb autonomia respecte a les altres instàncies de l'administració de l'Estat i en un termini raonable de temps. Però la importància política era encara superior. No fou casualitat que el president de la Junta d'Enderrocament aprofités amb celeritat una conjuntura en què: 1r) la província de Barcelona s'acabava de declarar independent de l'executiu que en aquell moment

25. AMAB, A 134, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 209.

governava a Madrid; i 2n) la Junta Suprema provisional de la província de Barcelona, aquell mateix dia, nomenava un govern provisional de l'Estat que, evidentment, no estava en condicions d'oposar-se a les pretensions de la capital del Principat. Amb la reclamació sobre els terrenys de les muralles, que incloïa també els de la caserna dels Estudis, el govern municipal de 1843 es reivindicà com a legítim successor del Consell de Cent. Si en tinguéssim cap dubte només caldria veure la rapidesa amb què reaccionà l'exèrcit i, com veurem més endavant, la posterior contundència –el 1844– del baró de Meer a l'hora de negar aquests drets històrics.

L'escrit del president de la Junta d'Enderrocament exposava:

Varios son los medios que ha escogitado esta Junta para llevar á cabo el derribo de las murallas sin gravamen notable, ni distraccion de los fondos destinados á otros objetos; pero los mas de ellos son tan mezquinos comparados con la grandeza de la obra, y de tan lenta realizacion respecto de la celeridad que conviene, que apenas pueden considerarse como verdaderos recursos.

Uno hay no obstante (en el cual habrá pensado sin duda la corporacion suprema que ha decretado el derribo) que dentro de breve podría hacer frente a todos los gastos necesarios. Esta Junta se apresura á indicarlo, y consiste en la enagenacion para solares de los terrenos que actualmente constituyen los fosos y glasis de la Ciudad. Derribadas las murallas, estos terrenos deben naturalmente ser propiedad del Comun, y V. E. debería, en sentir de la Junta, dirigirse desde luego á la Suprema Gubernativa de la provincia, para que en uso de sus facultades y en nombre del poder que representa, se dignase adjudicar al Comun de Barna la propiedad libre y perpetua de los mencionados terrenos.

La Junta [d'enderrocament] espera que V. E. se servirá acoger esta indicacion como una prueba del celo que la anima para llevar á pronto efecto su cometido y como un medio de

proporcionar beneficios sin cuento á la rica é industriosa capital que con tanta gloria tiene V.E. el honor de representar.²⁴

Aquest fou un tema crucial no només el 1843, sinó sempre que es plantejà la possibilitat d'obrir l'eixample de la ciutat i, sobretot, després de l'enderrocament definitiu de les muralles el 1854-1856. El 1858, la disposició 6a de la reial ordre de 9 de desembre que declarava que Barcelona no seria plaça d'armes i en possibilitava l'eixample, establí que els terrenys de totes les antigues fortificacions pertanyien al ram de guerra i que, per tant, l'administració militar procediria a la seva venda. La disposició 8a deia que l'Ajuntament de Barcelona pagaria el valor dels esmentats terrenys que ocupés per a carrers i espais públics, al preu que correspongués segons el dels solars contigus. Com he tractat en un altre lloc,²⁵ aquestes disposicions, sumades a una llei d'expropiació forçosa vigent des del 1836, molt favorable als propietaris particulars en detriment de l'administració pública, a la pràctica bloquejaren el projecte d'eixample, i foren un dels principals punts d'enfrontament entre el govern municipal de 1858-1863 i el govern del general O'Donnell.

El 1843 es palesà ja aquest conflicte amb la reivindicació per part del cos d'enginyers militars dels terrenys de les muralles, que fou una de les causes que motivaren, el mes d'agost, les reials ordres del govern López, ja reinstal·lat a Madrid, que decretaven la paralització de les obres. L'enderrocament, però, no s'aturà fins a començament de setembre, en desencadenar-se la guerra oberta entre Barcelona i el govern de l'Estat.

La Junta Suprema respongué favorablement a la demanda que els terrenys de les muralles es declaressin propietat comunal

24. *AMAB*, A 185, *Comissió de Governació*, exp. 1758, Carta de Josep Santa-Maria a l'Ajuntament, 28-VI-1845.

25. «La política municipal de Josep Santa-Maria, alcalde de Barcelona, 1858-1863», dins Ramon GRAU (coord.), *La ciutat i les revolucions, 1808-1868. I, les lluites del liberalisme*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2004 (*Barcelona Quaderns d'Història*, 10), pàg. 219-234.

amb un decret de 1r de juliol, en què després de considerar la justícia d'aquesta petició de la Junta d'ENDERROCAMENT dictaminava els articles següents:

Art. 1.º Los terrenos que en la actualidad constituyen los rebellines, fosos, glasis y demas obras de fortificacion de la Plaza de Barcelona que no hayan pertenecido á propiedad particular, son declarados propiedad comunal, y el producto de su enagenacion, que se verificará en pública subasta ó por medio de rifas, prévia siempre la competente tasacion, queda especialmente destinado para ocurrir á los gastos del derribo de las murallas, nivelacion, alineamiento, formacion de nuevas calles y plazas, indemnizaciones y demas anexos.

Art. 2.º Las personas que en debida forma acreditasen su propiedad sobre los terrenos esceptuados en el artículo anterior, se las pondrá inmediatamente en posesion de los mismos.

Art. 3.º El remanente, si lo hubiese de este y demas recursos que puedan excogitarse, queda exclusivamente destinado para obras públicas de utilidad y ornato local de Barcelona.

Art. 4.º El Excmo. Ayuntamiento cuidará de la ejecucion de este decreto en todas sus partes, bajo su responsabilidad, pudiendo valerse para el mejor acierto de los conocimientos que le facilite la Junta de derribo que se halla creada ó que creare en lo sucesivo, de la que siempre habrá de formar parte una seccion del mismo Cuerpo Municipal.²⁶

La premsa diària certificà el puntual començament de les obres. A la pàgina 2 d'*El Imparcial* del 29 de juny llegim: «Se lleva á cabo con actividad el derribo de las murallas, providencia que ha de acarrear beneficios inmensos á Barcelona, y cuya conveniencia se hizo patente en la memoria del señor Monlau, publicada en 1841 por acuerdo y á expensas del Ayuntamiento de esta

26. *Diario de Barcelona*, 3-VII-1843, núm. 183, pàg. 2510.

ciudad». Aquest diari i també *El Constitucional*, a partir del 1r de juliol, començaren a reproduir l'opuscle de Monlau *Abajo las murallas!!!*, que continuà en números successius. Fins i tot el moderat *La Prosperidad*, hereu d'*El Papagayo*, celebrà la iniciativa de la Junta Suprema:

Satisfactoriamente y en alto grado sorprendido fué el público Barcelonés por el entusiasta decreto de nuestra Suprema Junta, mandando el derribo de las murallas de esta Plaza, y mucho mas por haber visto darse ya desde hoy principio á obra tan gigantesca, precisamente por el sitio que nos recuerda la famosa idea de otra época,²⁷ con relacion al ensanche de esta poblacion desde el baluarte de los Tallers hasta el de Junqueras.²⁸

El 5 de juliol, sortí als diaris una nota de la Junta d'Enderrocament que anunciava la venda de carreus, pedra i maons procedents de la demolició i fixava un termini fins al dia 8 per presentar plecs de condicions.

Aquest mateix dia la Junta d'Enderrocament obrí una subscripció pública i voluntària amb l'objectiu de reunir un primer fons de diners, a sis rals el jornal, que es podia fer efectiva a la redacció de tots els diaris, així com a les cases consistorials, a partir del 5 de juliol. El text complet de l'al·locució és el següent:

Junta de derribo de las murallas de Barcelona

Esta Junta, á la cual el Escmo. Ayuntamiento ha delegado todas sus facultades en lo concerniente al derribo de las murallas, decretado por la Escma. Junta Suprema de gobierno, no desconoció los obstáculos en que iba a tropezar, ni los sinsabores que tal vez deberia probar; pero creyó vencer a fuerza de constancia los primeros, y conjurar los

27. Es refereix a un projecte d'eixample, entre Tallers i Jonqueres, aprovat per reial ordre de 20-II-1859, que no es va portar a terme mai.

28. *La Prosperidad*, 1-VII-1843, núm. 32, pàg. 4.

segundos a fuerza de energía y celo en sus disposiciones, de justicia y publicidad en todos sus actos.

Con arreglo á estas bases ha escogitado varios recursos de los cuales se dará noticia al público, y otro de ellos es una suscripcion voluntaria entre los habitantes de esta ciudad, con el objeto de reunir un primer fondo, y acelerar los trabajos de demolicion. El derribo de que se trata era de largo tiempo generalmente ansiado; y no pocos en el fervor de sus deseos se ofrecian á trabajar personalmente tres, cuatro ó mas dias, y sin retribucion alguna. Ha llegado el caso de que se cumplan aquellos espontáneos ofrecimientos; y la Junta no duda de que todos los vecinos contribuirán en lo posible á lo que á todos interesa. Es ya poco menos que un deber para todo buen barcelonés el poderse gloriar de haber dado una martillada siquiera en ese cingulo de opresion y tortura que hemos empezado á romper.

En consecuencia queda desde hoy abierta en la Secretaría municipal (mesa de la 2.ª seccion) y en las redacciones de todos los periódicos una suscripcion por el número de jornales (6 rs. el jornal) que guste cada particular. Se publicarán las listas de suscripcion, y los vocales de la Junta la encabezan por cinco jornales cada uno.

Barcelona 5 de julio de 1843. José Santa-Maria, presidente, Ramon Bonaplata, Pablo Morató, Antonio Rovira y Trias, Antonio Mas y Tucó. Pedro Felipe Monlau, vocal secretario.

Només signaren l'al·locució sis dels onze membres de la Junta; els altres cinc no hi van assistir mai. La renúncia o no assistència dels components fou un dels problemes amb què es trobà la Junta, que es veié desbordada de feina. Evidentment, la nul·la implicació d'alguns dels nomenats tingué a veure amb la situació revolucionària que vivia Barcelona durant aquests mesos. El comerciant Josep Mataró, a un ofici de l'Ajuntament –de 10 de juliol– que reiterava el seu nomenament i el comminava a assistir-hi, contestà que estava molt ocupat en el seu establiment comercial i que tenia escassa salut. Del també comerciant Salva-

dor Massó, només tenim constància que ordenà al seu criat que no admetés el mateix ofici del 10 de juliol. Ramon de Càrcer, en la seva renúncia per escrit, adduí que no era propietari, quan era hereu de “mayorazgo”, que en la legislació de l'època volia dir que era, en el moment, propietari de la meitat del béns vinculats al “mayorazgo” del seu pare. El propietari Antoni Puig Oriol presentà un document que el reclamava en les seves funcions de jutge, i al·legà manca de temps per assistir a les reunions de la Junta. El síndic de l'Ajuntament Miquel Pujol anuncià, en carta de 2 de juliol, que interessos particulars i l'estat de salut l'obligarien a passar l'estiu al camp.²⁹ La deserció de regidors ja havia motivat que el 22 de juny el govern municipal, a proposta de l'alcalde Santa-Maria, declarés «indigno del nombre de Concejal á todo aquel que, sin plausible motivo á juicio de este Ayuntamiento, deje de asistir á las Sesiones que celebre el mismo».³⁰

L'Ajuntament no acceptà cap de les dimissions dels membres de la Junta d'Enderrocament, però tampoc podia obligar ningú a pertànyer-hi, així que, encara que nominalment n'eren membres, Ramon de Càrcer, Antoni Puig Oriol, Salvador Massó, Josep Mataró i Miquel Pujol no hi compareguren mai malgrat els requeriments del govern municipal.

El 3 de juliol uns quants regidors presentaren una proposició per ampliar la Junta d'Enderrocament, que fou discutida a la sessió del dia 6. Es volia ampliar amb sis nous membres, cap d'ells regidor. El president de la Junta, Josep Santa-Maria, no s'hi oposà però manifestà la necessitat, en aquest cas, d'augmentar el nombre de regidors a la Junta perquè l'Ajuntament, ja que era el responsable de la demolició, mantingués la influència que calia. Hi afegí que si no es feia així «se verá en el conflicto de retirarse, porque donde nada puede hacer, no acostumbra a quedarse».³¹ Rovira i Trias es mostrà en contra de l'ampliació perquè

29. Nogensmenys, a les actes de l'Ajuntament consta que assistí a les reunions del ple fins a final d'agost.

30. Proposició aprovada el 22 de juny (*AMAB*, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 191 i seg).

31. *AMAB*, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 184 bis.

pensava que com més vocals hi hagués a la Junta més confusió i entrebancs hi hauria.

L'ampliació fou aprovada i els nous components foren: Pau Anguera, Agustí Aymar,⁵² Josep Maria Bosch i Pazzi,⁵³ Joan Monserdà, Joaquim Pesquer i Josep Sol i Farriols. De tots ells només s'hi integraren Bosch i Pazzi, Pesquer i Sol i Farriols. Pau Anguera renuncià al càrrec en un ofici de 8 de juliol, perquè el considerava incompatible amb el de vicecònsol (i ciutadà) dels Estats Units. Agustí Aymar hi renuncià també per escrit el 8 de juliol i la renúncia no li fou acceptada per les mateixes raons que s'ha-vien donat per rebutjar les anteriors dimissions:

Todos ó la mayor parte de los sugetos que componen la espresada Junta tienen como V., por su posicion social, atenciones particulares que desempeñar de más o menos importancia; y si todos quisiesen aducirlas para evadir la concision que en el dia se ecsige de ellos, Barcelona no podría ver realizada la mejora preciosa y positiva que la Exma. Junta Suprema se ha propuesto legarle para su engrandecimiento.⁵⁴

Aquesta situació no passava desapercebuda a l'opinió pública. El diari *El Imparcial* de dimarts 11 de juliol publicà una carta dirigida a l'editor, signada per "Un pronunciado" que deia: «Hay algu-

32. Havia estat regidor de Barcelona el 1841, quan el consistori va decidir enderrocar la cortina interior de la Ciutadella. Fou vocal-secretari de la Junta de Armamento y Defensa de la Provincia de Barcelona, formada el mes d'octubre de 1843 pels revolucionaris barcelonins, que no s'ha de confondre amb la Junta Auxiliar del Gobierno y de Armamento y Defensa, creada pel govern de López l'11 de setembre en substitució de la Diputació provincial, instal·lada al barri de Gràcia.
33. Segons l'obra citada anteriorment, *Diario de los sucesos...*, en realitat es deia Bosch i Tolsa però era conegut per Bosch i Pazzi per haver-se casat amb l'única filla de la família Pazzi. Havia estat regidor de Barcelona el 1840, vocal de la Junta Suprema de vigilància el 1841 i primer síndic de la Comissió municipal provisional el novembre de 1842. Fou vicepresident de la Junta Suprema que es formà el 3 de setembre de 1843 i morí el 8 d'octubre de les ferides sofertes en l'assalt a la Ciutadella el dia anterior.
34. Comunicat de l'Ajuntament a Agustí Aymar, 10-VII-1843 (*AMAB*, A 185, *Comissió de Governació*, exp. 1758).

nos sugetos nombrados para componer la Junta de derribo de las murallas de esta ciudad y están paseando por ellas sin que hayan tomado aun posesión de sus encargos, ¿si será por miedo?». Més endavant, el 17 d'agost, presentà la dimissió el fabricant Ramon Bonaplata, que adduí que estava molt ocupat perquè tenia al seu càrrec els establiments del pare absent i, a més, era gairebé segur que hauria de sortir de Barcelona aviat per afers familiars greus.

El 8 de juliol sortí publicada als periòdics la primera relació d'aportacions voluntàries per a la demolició, encapçalada pels sis membres actius de la Junta, que hi contribuïren amb cinc jornals cadascun (30 rals); també hi figuraven els qui s'hi acabaven d'incorporar, Josep Bosch i Pazzi i Joaquim Pesquer.

Junta de derribo de las murallas de Barcelona

Suscripcion voluntaria de jornales para el derribo de las murallas de Barcelona, en la mesa de la segunda seccion del Escmo. ayuntamiento constitucional.

	Reales
D. José Santa-María	30
D. Pablo Morató	30
D. Antonio Rovira	30
D. Ramon Bonaplata	30
D. Antonio Mas y Tucó	30
D. Pedro Felipe Monlau	30
D. J. Verdaguer, impresor	30
D. Francisco de Paula Arboix	30
D. Victoriano Ametller (*)	60
D. Pablo Riera, impresor	6
D. José Bosch y Pazzi	30
D. Joaquin Pesquer	30
	<hr/> 366

Barcelona 8 de julio de 1843.

(*) D. Victoriano Ametller, se ofrece además, en cuanto sea dable, trabajar personalmente en el derribo de las murallas.³⁵

35. *El Imparcial*, 9-VII-1843, núm. 567, pàg. 3.

La Junta d'Enderrocament, a partir d'idees pròpies i de les propostes de diversos regidors, anà traçant un pla per poder disposar dels mitjans humans i materials necessaris per portar a terme el seu projecte. Donà voltes a la idea d'ocupar els presidiaris (els quals ja feien feines per al municipi, com regar la Rambla en època d'estiu) pagant-los un ral al dia, però considerà que era un assumpte delicat «si se echa mano de los presidiarios y se prescinde de un número crecido de infelices que están sin trabajo».³⁶ Presentà un projecte a la Junta Suprema perquè cada ciutadà hi treballés un dia personalment o hi enviés un peó en lloc seu, i que això fos coordinat per comissions de barri. Aquests suggeriments foren recollits per la Suprema, que el 8 de juliol emeté l'edicte següent:

Decreto

Resuelta esta Junta Suprema á llevar á cabo su decreto de 27 de junio próximo pasado, convencida de los inmensos beneficios que reportará Barcelona del derribo de sus murallas, y penetrada de la importancia de la celeridad en la ejecucion de los muchos trabajos necesarios, ha venido en decretar:

- 1.º Todos los varones de 16 á 50 años quedan obligados á trabajar personalmente un día en el derribo de las murallas de Barcelona, ó á satisfacer en equivalencia, 6 rs. vn.
- 2.º En este trabajo se seguirá el turno de los cinco cuarteles, empezando por el primero, y en cada cuartel el órden numérico de los barrios. Cada dia trabajará un barrio.
- 3.º El trabajo empezará el lunes 10 de los corrientes á las 6 de la mañana.
- 4.º Los alcaldes constitucionales, valiéndose de los de barrio, serenos y demas dependientes que fuere menester, quedan encargados de formar la lista completa de los varones comprendidos en el artículo 1.º, de recaudar la equiva-

36. AMAB, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 184 bis, intervenció de Josep Santa-Maria al ple del 6-VII-1843.

lencia del trabajo personal, poniendola á disposicion de la Junta de derribo, y de señalar los dias y puntos de reunion para el trabajo.

5.º Las brigadas municipales seguirán, por ahora, esclusivamente ocupadas en el derribo y nivelacion del trozo de muralla correspondiente al cuartel de los Estudios.

6.º Todos los presidarios disponibles trabajarán desde el lunes en el derribo del trozo de muralla correspondiente á Junqueras, cobrando un real de plus.

7.º Se consignan ademas y por ahora 40.000 reales para activar los trabajos de derribo, con destino á herramientas, y á subastar la demolicion del trozo de muralla que se determine.

Barcelona 8 de julio de 1843.

El Presidente,
Antonio Benavent

El Vocal Secretario,
Fernando Martinez

El diari progressista *El Constitucional* celebrà la promulgació d'aquest decret en què es trobaven implicats «desde el primer empleado hasta el último barrendero de las oficinas, como desde el mas opulento hacendado y rico comerciante hasta el hombre de cordel, y desde el obispo hasta el último sacristan, á todos incluye, y haciendo justicia no podia ser de otro modo».³⁷

El 10 de juliol l'Ajuntament envià un ofici als alcaldes primers dels barris de la ciutat perquè procedissin a l'allistament dels barons d'entre 16 i 50 anys, per fer efectiu el seu dia de treball a les muralles o satisfer la quantitat de sis rals si no volien prestar aquest servei personalment. Tenim constància que el dia 13 de juliol ja foren presentades les llistes del barri 5è, quarter [districte] 2n. Una carta de la Junta Suprema a l'Ajuntament ens informa, però, que el 30 de juliol el treball per barris a les muralles encara no havia començat: «La Junta observa con dolor, que hasta ahora no se ha llevado á efecto lo prevenido en su art.º 1.º [del decret de 8 de juliol]. Esto la obliga á encargar á V.E. haga

37. *El Constitucional*, 11-VII-1843, núm. 1518, pàg. 3.

entender á los tres Alcaldes constitucionales que esta Corporacion les escigirá la mas estrecha responsabilidad si no procuran que los de barrio cumplan con lo que se les previene en el artº 4º».

En resposta a la Junta, l'Ajuntament envià oficis als alcaldes de barri que encara no havien presentat la relació dels respectius veïns i els fixà de termini el 3 d'agost perquè les llistes arribessin a l'alcaldia; si no ho feien, s'informaria dels morosos a la Junta Suprema. També s'ordenà que les brigades municipals continuessin treballant exclusivament en l'enderrocament de les muralles.

La situació dels ciutadans de Barcelona no sembla que fos la més idònia per participar-hi amb un dia de treball voluntari. Durant el mes de juny van haver de tancar moltes fàbriques, perquè la població va emigrar pel perill de bombardeig. Cap a final de mes la conjuntura varià una mica i els barcelonins començaren a tornar quan el pronunciament es va anar estenent per tot l'Estat i el govern López es constituí a Barcelona. Però la crisi seguia, el governador de Montjuïc, Bernardo Echalecu, no acceptava ordres de cap govern que no fos el reconegut a Madrid i es mantenia fidel a Espartero: l'amenaça continuava present. La situació bèl·lica a tot el país provocava també que molts jornalers, artesans i empleats dels voltants de Barcelona estiguessin a l'atur.

D'altra banda, molts membres del consistori i també alcaldes de barri pertanyien a la Milícia Nacional, que feia incursions fora de Barcelona per donar suport a les tropes pronunciades. Davant d'una possible situació de buit de poder, l'alcalde Domingo Ferrando havia demanat, el 21 de juny, la intervenció de la Junta Suprema:

Una parte de los individuos que componen la Escma. Corporacion municipal que tengo el honor de presidir, pertenece a la Milicia Nacional de esta Ciudad y segun noticias algunos de ellos estan resueltos á partir con sus respectivos cuerpos si estos verifican alguna salida. Es necesario, pues,

que V. E. me diga si lo he de permitir, aunque a mi entender no debiera ser asi por que sería facil no quedase número suficiente de concejales para poder deliberar, lo que sería un grave mal en las circunstancias actuales.³⁸

Sembla que el prec de l'alcalde no obtingué resposta favorable fins a la segona quinzena de juliol, en què la Junta Suprema emeté un ofici «dispositivo de que los S.S. Alcaldes Constitucionales, Regidores y Alcaldes de barrio que forman parte de la columna salida de esta capital en 13 de los corrientes regresen inmediatamente al objeto de desempeñar sus cargos populares».³⁹ El president de la Junta d'enderrocament i el director general de les obres eren membres actius de la Milícia Nacional. Josep Santa-Maria pertanyia a la plana major del 6è batalló i en fou elegit primer comandant; Antoni Rovira i Trias era caporal brigada del 3è batalló; l'alcalde Josep Soler i Matas pertanyia al 7è batalló, i l'1 d'octubre en fou elegit comandant.

38. AMAB, A 191, *Secretaria de l'alcaldia, 1843*, exp. 648.

39. AMAB, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 242v.

Primers entrebancs a l'enderrocament: militars i propietaris

Les previsions de Monlau sobre l'oposició dels militars a l'enderrocament no trigaren a acomplir-se. El 8 de juliol el cap de l'Estat major de l'exèrcit envià a l'Ajuntament un ofici «dirigido á que interin resuelva el gobierno acerca la reclamacion que ha elevado al mismo del cuerpo de ingenieros, vigile S.E. que no se estraiga ni dé aplicacion á los materiales y efectos procedentes de las murallas».⁴⁰ La Junta d'Enderrocament en féu cas omís i l'11 de juliol tragué a pública subhasta la demolició de la caserna d'Estudis i n'anuncià la licitació per al dissabte següent, 15 de juliol. La reclamació del cos d'enginyers podia tenir com a conseqüència la paralització de les obres, segons es desprèn d'una carta dirigida el 16 de juliol pel president de la Junta d'Enderrocament a l'Ajuntament.⁴¹ Josep Santa-Maria informava que la Junta Suprema li havia ordenat que, mentre no es resolgués el litigi amb el cos d'enginyers, continués la demolició i que l'Ajuntament disposés allò que considerés just i convenient.

Com a mesura per tal d'accelerar l'enderroc, el dia 15 la Junta d'Enderrocament féu públic un ban en què, després de fer algunes consideracions sobre els beneficis que reportaria la demolició als propietaris de terrenys extramurs, que veurien convertides les seves finques rústiques en urbanes, els invitava a emprendre pel seu compte la demolició i anivellament del tros de muralla que més els convingués. A canvi, podrien disposar de

40. AMAB, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 256.

41. AMAB, A 185, *Comissió de Governació*, exp. 1758.

la pedra, maons i runa. Es convidava també qualsevol empresa o particular perquè fessin propostes per enderrocar a càrrec seu un o més trossos de muralla; a canvi, rebrien la propietat de la part del terreny que s'estipulés.

Hi havia una certa contradicció entre els interessos dels propietaris de terrenys intramurs i els dels propietaris extramurs, que es reproduiria anys més tard, a partir de 1858, quan s'obrí la possibilitat de realitzar l'eixample. Els primers pensaven, com també ho creia Monlau, que el preu dels seus immobles de la ciutat vella baixaria quan el terreny urbanitzable s'estengués indefinidament, i van ser poc favorables a l'eixample, com també a la reforma interior de la ciutat, que afectaria les seves propietats. En canvi, els propietaris extramurs estava clar que veurién enormement revaluats els seus terrenys convertits en edificables.

El ban del 15 de juliol feia especial èmfasi en la insuficiència de recursos de la Junta i la importància d'accelerar al màxim el procés d'enderrocament. Sens dubte estava present la protesta del cos d'enginyers i les previsibles ordres de paralització de les obres que, efectivament, es reberen més endavant:

Junta de derribo de las murallas de Barcelona

Los propietarios de los terrenos contiguos al glasis de la plaza, van á reportar directa y especialmente cuantiosos beneficios de la pronta y completa demolicion de las murallas. No lo desconocen ellos mismos; y asi lo han manifestado ya algunos á esta Junta, instando para acelerar la obra del derribo. La Junta despliega todo el celo de que es capaz; y en medio de la insuficiencia de los recursos actuales, se desvive para utilizarlos en el sentido de la mayor celeridad posible. Mucho, no obstante, pudieran secundar los esfuerzos de la Junta los mismos que mas interesados se hallan en la pronta realizacion del derribo. Un corto sacrificio del momento seria en breve con usura indemnizado por la inmediata conversion de sus propiedades rústicas en urbanas. Por consiguiente en nombre de su propio interes les

invita esta Junta á emprender á sus espensas el derribo y la nivelacion del trozo ó trozos de murallas, que mejor les convenga, quedando á su favor la piedra, ladrillos y demas escombros.

Si estas condiciones no parecen bastante ventajosas, hagan los propietarios otras que en su juicio sean mas razonables, y la Junta se hará un deber de examinarlas.

Y con este motivo, se invita tambien á cualquiera compañía ó particular que guste hacer proposiciones para derribar á sus costas uno ó mas trozos de muralla, recibiendo en cambio la propiedad de la parte del terreno que se estipule.

En todos los casos será preferido el que mayor celeridad de ejecucion ofrezca. La importante obra de demolicion que ha empezado Barcelona, funda principalmente su buen éxito en la celeridad. Las circunstancias son por demas propicias, tal vez, las únicas propicias que al intento se presentarán á la jeneracion actual. Aprovechémoslas, pues: sea cuanto antes un hecho ya consumado el derribo completo de las murallas de Barcelona; y no consintamos que por apatía nuestra perezca en flor el magnífico porvenir de la gran Ciudad.

Barcelona 15 de julio de 1843.

José Santa-Maria, Presidente.= Pablo Morató.= Antonio Rovira y Trias.= Ramon Bonaplata.= Antonio Mas y Tucó.= José María Bosch i Pazzi.= Joaquin Pesquer.= José Sol y Farriols.= Pedro Felipe Monlau, vocal secretario.

La Junta d'Enderrocament féu reiterades demandes a la Suprema de mitjans materials per agilitar la demolició, que servirien ahora per donar feina a centenars de treballadors en atur. La Junta provincial atengué aquestes peticions i acordà, el 20 de juliol, emprar en l'enderroc de les muralles 800 operaris, que cobrarien 6 rals diaris. Tenim una mostra de la situació precària dels artesans en l'ofici de 23 de juliol del president de la Junta d'Enderrocament, que demanava a Antoni Rovira i Trias l'admis-

sió a les obres dels estampadors sense feina, que encapçalava així: «La mayor parte de los pintadores de indianas se hallan en un estado deplorable por falta de trabajo».⁴²

La Junta d'Enderrocament convocà els qui volguessin treballar amb l'anunci següent:

Junta de derribo de las murallas de Barcelona

La Junta suprema provisional ha acordado que en el derribo de las murallas se ocupen hasta 800 personas cuyos jornales pagará S.E. á razon de 6 rs. diarios. Cometida la parte ejecutiva de este acuerdo á la Junta de derribo, se avisa al público que el sábado y domingo de 10 á 12 de la mañana en la capilla del Angel, se inscribirán los nombres de las personas que quieran trabajar en el derribo, empezando el lunes próximo. Por ahora serán admitidos con toda preferencia los peones que se presenten con útiles ó herramientas de su propiedad.

Barcelona 21 de julio de 1843. P[or] A[cuerdo] de la J[unta]
P. F. Monlau, vocal secretario.⁴⁵

La Junta d'Enderrocament prescindí absolutament de la resolució pendent del govern sobre la reclamació del cos d'enginyers militars i el 25 de juliol acordà vendre al detall els materials procedents de la demolició:

Junta de derribo de las murallas de Barcelona

No habiendo presentado proposiciones admisibles para la compra de la piedra y ladrillos procedentes del derribo de las murallas, la Junta ha acordado pasar á su venta al por menor, y á precios módicos, en vista de la tasacion que ha mandado hacer por peritos. En su consecuencia las personas que quieran comprar piedra, sillarejos ó ladrillos del derribo de la muralla, pueden acudir á la secretaría de esta

42. AMAB, A 191, *Secretaria de l'Alcaldia, 1843*, exp. 775.

45. *El Constitucional*, 22-VII-1843, núm. 1530, pàg. 4, i *El Imparcial*, 22-VII-1843, núm. 380, pàg. 4.

Junta, en la capilla del Angel, donde se les enterará de los precios y condiciones.

Barcelona 25 de julio de 1843.

Por acuerdo de la Junta.

P.F. Monlau, vocal secretario.⁴⁴

Els fabricants i els comerciants no estaven gaire disposats –com ja s’ha vist amb alguns dels designats per pertànyer a la Junta d’Enderrocament– a col·laborar amb les autoritats progressistes de l’Ajuntament i de la Junta Suprema. El diari *El Constitucional* de dijous 27 de juliol es féu ressò del boicot d’uns i altres:

Continuan las quejas contra algunos fabricantes que ó niegan el trabajo ó pretenden rebajar los jornales á los honrados y valientes milicianos que tomaron las armas para combatir las hordas de Espartero. Sabemos tambien que algunos comerciantes se han mancomunado para no comprar nada, sitiar á los fabricantes y poner en apuro á los trabajadores; si continuan las quejas, nos veremos obligados á publicar los nombres de tales comerciantes y fabricantes.

En la mateixa línia, el 6 d’agost *El Constitucional* publicà una nota que mostrava el disgust d’un fabricant perquè els obrers treballaven en l’enderrocament en comptes de fer-ho a la seva fàbrica:

Se nos ha asegurado que anteayer se presentó un comerciante en una de las principales fábricas de tejidos de esta ciudad para proveerse como acostumbraba de cierto género, y que el fabricante le contestó no podia servirle por falta de trabajadores, puesto que estos preferian hacer el holgazan en el derribo de las murallas á trabajar en su fábrica. Otra será seguramente la causa que obligue á aquellos infelices á ganar cinco reales espuestos á los rayos de sol.

44. *El Constitucional*, 26-VII-1843, núm. 1534, pàg. 4.

Un grup de teixidors que treballaven en l'enderrocament contestà aquesta notícia l'endemà:

Grande satisfaccion tendríamos á la verdad si pudiéramos saber cual es y en qué calle tiene situada su fábrica, que más veloz que el viento correríamos á pedirle trabajo, y tal vez se desengañaría de la preocupacion y del mal concepto que nos tiene, tratándonos de holgazanes; espresion que nos ha causado grande sentimiento y que nuestra honradez no nos permite sufrir, considerando el concepto que el público podrá formar de unos infelices que por falta de recursos se ven obligados á manejar el pico y azadon para ganar un mísero bocado de pan y poder alimentar á sus desgraciadas familias; fatiga agena de nuestra profesion que la egercemos cuasi con lágrimas en los ojos. El público sensato y juicioso ya considerará que este señor fabricante ha querido calumniarnos soltando semejante dicterio solo para afearnos; lo que seguramente no será por otra cosa, pues que tanto los que trabajamos en las murallas como los demas tejedores que están sin trabajo, que unos y otros compondremos el número de 7 á 800, andamos todos los días de seca en meca sin dejar fabrica ni fabricon por seguir sin encontrar trabajo en ninguna: solo nos dicen en todas no hay lugar para el suplicante.⁴⁵

Un decret de la Junta Suprema, que prescrivia que els propietaris havien de pagar una contribució especial per proporcionar-li un fons de quatre milions reintegrables quan la situació es normalitzés, fou un altre dels elements que contribuí al malestar entre la classe alta. L'1 de juliol, després de comprovar que la majoria de contribuents que havien de pagar no ho havien fet, dictaminà que els prestadors que no haguessin satisfet la part que els corresponia en el termini de 24 hores serien fets presoners i pagarien el doble de la quantitat que se'ls havia imposat.

45. *El Constitucional*, 7-VIII-1843, núm. 1546, pàg. 3 i 4.

La Junta afegia: «En la inteligencia que la Junta ha acordado se fijan en público los nombres de los morosos, y que tiene prevenida una fuerza armada que saldrá a recorrer los pueblos y casas de campo para asegurar el cumplimiento de esta disposicion».⁴⁶ A més, ordenà que no s'estengués cap passaport a aquells propietaris que no haguessin pagat la suma corresponent.

A aquesta conflictiva situació se sumaren les demandes d'alguns represaliats polítics d'anys anteriors que reclamaven, com a compensació pels perjudicis soferts, part dels terrenys de les muralles. En tenim una mostra a *El Constitucional* de l'1-VIII-1843:

Ya que el derribo de las murallas va adelantando con universal aplauso, y ya que verificado han de resultar considerables espacios de terreno disponibles, ¿no seria justo que la Suprema Junta de la provincia se sirviese adjudicar parte de aquellos terrenos á los perseguidos políticos de ominosas épocas, á quienes está ya concedida una indemnizacion, ó que dentro de un plazo fijo acreditasen ser merecedores de ella? Nosotros entendemos que esto seria un acto de justicia; é invitamos á nuestros antiguos compañeros de desgracia á que promuevan la providencia ó decreto indicado. Con ello, é imponiendo á los indemnizados la obligacion de derribar á sus costas cierto terreno de muralla, se haría felices á una porcion de familias desconsoladas y pobres, se aumentaría el entusiasmo por la causa liberal, y se lograría acelerar la importante demolicion de las murallas.

Este es el parecer de VARIOS PERSEGUIDOS.

L'anàlisi de l'estat de comptes de la Junta d'Enderrocament de l'exercici del 28 de juny fins al 31 de juliol ens mostra, entre d'altres coses, que la setmana del 24 al 29 de juliol s'havien treballat

46. *El Constitucional*, 2-VII-1843, núm. 1508, pàg. 4.

3.762 jornals a 6 rals el jornal (22.572 rals), i que els presidiaris havien fet 1.423 jornals (a 1 ral). A això cal afegir el treball voluntari que no consta en la comptabilitat. El resum econòmic es publicà als diaris el 18 d'agost:

Junta de derribo de las murallas de Barcelona

Deseosa esta Junta de alejar de si hasta la sombra de esas denigrantes sospechas que con tan triste facilidad se conciben de las corporaciones que manejan fondos, acordó desde un principio la publicacion mensual de sus cuentas, y la ex-hibicion de sus comprobantes á cualquiera que gustase examinarlos. En consecuencia pues de lo acordado publica hoy las cuentas comprensivas desde su instalacion en 28 de junio hasta el 31 de julio último, aprobado en sesion del 12 de este mes. La junta sentirá particular complacencia en que sean fiscalizadas sus disposiciones y sindicadas rigurosamente sus cuentas; pues no llevando otra mira que el bien público y el celoso cumplimiento de su mision, nada aventura en este leal exámen de sus actos. Hé aqui el

Estado de los ingresos y salidas de caudales de la Junta de derribo de las murallas, desde su instalacion en 28 de junio hasta el 31 de julio de 1843.

<u>INGRESOS</u>	Reales.	mrs.
De la asignacion hecha por la Junta Suprema de la provincia en su decreto de 8 de este mes	40.000	«
Del empresario del derribo del cuartel de los Estudios, á cuenta de los 1500 duros en que quedó rematada la demolicion	20.000	«
Del producto de la suscripcion voluntaria para jornales publicada en los periódicos.	468	«
Suma.	60.468	«

SALIDAS

Para el pago del plus á los presidarios que han trabajado en el derribo	1.423	4
A D. Manuel Raset, para la construccion y recomposicion de herramientas.	6.413	31
Para gastos de carpintería	307	«
Para el pago de los jornales de las brigadas ocupadas en el derribo durante la semana del 24 al 29 de julio	22.572	26
Para el pago de la nómina de los oficiales auxiliares de secretaría y de guarda-almacenes, correspondientes á la segunda quincena de julio.	534	«
Para gastos de secretaría	53	«
Para gastos menores de pólvora fina, faginas, gratificacion extraordinaria á los presidarios que trabajan en los barrenos etc	2.401	«
Suma.	33.704	27

RESUMEN

Ingresos	60.468 rs.	« mrs.
Salidas	33.704 rs.	27 mrs.
Quedan en caja	26.763 rs.	7 mrs.

Barcelona 31 de julio de 1843.- V.º B.º.- El presidente José Santa-Maria.- El depositario Ramon Bonaplata y Nadal. El contador Antonio Mas y Tucó.

NOTA.- Los señores depositario y contador ex-hibirán los documentos justificativos de este Estado á cualquiera que guste examinarlos. Barcelona 15 de agosto de 1843.- José Santa-Maria, presidente.- Pablo Morató.- Antonio Rovira y Trias.- Ramon Bonaplata y Nadal.- Antonio Mas y Tucó.- José María Bosch y Pazzi.- José Sol y Farriols.- Joaquin Pesquer.- Pedro Felipe Monlau, vocal secretario.

El mes d'agost la Junta d'Enderrocament publicà un fullet de 20 pàgines d'Agustí Vila amb el mateix títol que l'obra de Monlau

–*Abajo las murallas!!!*– i el subtítol *Resumen histórico de los males que ha causado á España, y á Barcelona en particular; el haberse mantenido plaza fuerte esta ciudad despues de la dominacion sarracena*. Inclou una nota que diu: «Públícase por acuerdo de la Junta de derribo de las murallas de Barcelona». L'obra comença així:

Al concluir la lectura de la interesante produccion debida á la pluma del Sr. Monlau, sobre la historia de las murallas de Barcelona, donde manifiesta hasta la evidencia lo perjudiciales que son á la poblacion, deteniéndose principalmente á patentizar esta verdad en la parte que toca á la salubridad de su inmenso vecindario; no he podido resistir al impulso de hacer algunas observaciones, fundadas en la historia de los males que dichos muros y fuertes han ocasionado á este pueblo laborioso, no tanto para convencimiento de sus habitantes, pues no lo necesitan, como para que lleguen á oídos de los que por su posicion puedan dirigir los destinos de la patria, en favor de la conservacion y del progreso de sus intereses fabriles y comerciales.⁴⁷

Després de fer una anàlisi dels atacs rebuts per la capital del Principat, conclou que la fortificació de la plaça de Barcelona està lligada històricament a règims d'opressió i de destrucció dels furs de Catalunya. La seva pervivència és un fet anacrònic en l'època de la raó, el diàleg, els tractats comercials i les associacions filantròpiques. A continuació de les pàgines de Vila, la Junta reproduïa els decrets sobre l'enderrocament emesos per la Junta Suprema de la província de Barcelona i per l'Ajuntament, des del 27 de juny.

En l'ordre purament tècnic, es produí una polèmica, que publicaren *El Constitucional* i el *Diario de Barcelona*, del 5 al 14 d'agost, entre el director general de les obres de l'enderrocament, l'arquitecte Antoni Rovira i Trias, i l'enginyer belga Fafchamps. Es disputaven la paternitat de la idea d'aplicar el mètode de socavament als fonaments de les muralles.

47. A. VILA, *Abajo las murallas!!!*, Barcelona, Imprenta de A. Brusi, agost de 1845.

Madrid decreta la paralització de les obres. Barcelona continua l'enderrocament i reclama Junta Central

El govern provisional s'havia instal·lat a Madrid el 23 de juliol, després que les tropes d'Aspiroz i Narváez haguessin derrotat el dia anterior les forces de Zurbano i Seoane, lleials a Espartero.

Per reial decret de 1r d'agost, les juntes supremes provincials passaren a ser corporacions merament consultives i auxiliars del govern. Era un pas decisiu del gabinet López en la direcció d'incomplir el seu compromís (adquirit en constituir-se com a govern provisional el 28 de juny a Barcelona) de convocar Junta Central a Madrid amb delegats de totes les juntes provincials. La Junta Suprema de Barcelona acceptà el reial decret i passà a les seves funcions d'auxiliar el 12 d'agost. Aquesta nova situació fou, en principi, acceptada també pels representants municipals i per la Diputació. El diari progressista *El Constitucional*, a l'edició del 8 d'agost, oposà a aquest decret que el govern no tenia atribucions per convertir les juntes supremes en auxiliars, sinó que aquesta hauria de ser una potestat de la Junta Central. Ni els representants municipals ni els progressistes barcelonins en general tampoc no oblidaven les reivindicacions de la província de Barcelona i de la ciutat.

A l'article de fons d'*El Constitucional* del 10 d'agost s'hi anaven desgranant una sèrie de reformes i millores que pertocaven a l'àrea de Barcelona, que, si fossin desateses pel govern, defraudarien les esperances dels ciutadans. Exposava la necessitat de continuar les obres de carreteres en curs i obrir noves vies de comunicació en totes direccions, concloure les canalitzacions ja començades i iniciar les projectades, mantenir oberta a la ciutat

l'antiga casa de la moneda i restablir la fàbrica de tabacs. Un altre tema pendent era que «la gran cuestion social sobre el trabajo y los capitales, que entre nosotros se traduce por cuestion entre tejedores y fabricantes, sea bien dirijida y resuelta en sentido conciliatorio de todas las exigencias». Es referia també a la urgència de resoldre diversos expedients sobre les justes reclamacions de diversos pobles en relació amb el ram de propis i arbitris, ornat i salubritat. Especial èmfasi dedicava *El Constitucional* al tema de les muralles:

Es el caso tambien que el Gobierno acceda á que Barcelona se vea libre de esas murallas que con general aplauso se van demoliendo, y que militarmente no han servido de nada en época alguna. Prescindiendo de las consideraciones de salubridad y belleza, fabriles, industriales y mercantiles que mil veces han sido espuestas y evidenciadas, no hay mas que abrir la historia para convencerse de cuantos perjuicios, de cuanta sangre y ruina han sido causa esas murallas de maldicion. En el corto período de 1640 á 1714 fué tomada Barcelona, ya por motin, ya por fuerzas esteriores, cinco veces; bombardeada aisladamente, dos; tomado el castillo de Monjuich, una; y otra atacada, quedando victoriosa la ciudad, siempre con sentimiento y á pesar de la vigilancia y de los leales esfuerzos de su guarnicion y vecindario. Cinco veces rendida y cuatro atacada se vió la plaza de Barcelona en 74 años, y siempre fué sangre española la que salpicó sus muros, siempre cadáveres españoles los que quedaron sepultados en sus fosos, si esceptuamos la sangrienta empresa de 1697, en que fué rendida por el ejército francés al mando del duque de Vendoma.

L'article acabava dient que la Junta Auxiliar i el govern havien de resoldre aquesta sèrie de reformes pendents per a la província de Barcelona de manera urgent. Així els governants demostrarien que s'havia inaugurat una nova època i que hi havia només un partit nacional.

No trigaren gaire, però, a ser defraudades les expectatives sobre les disposicions de l'executiu de López. Durant el mes d'agost es van promulgar una sèrie de reials ordres que disposaven el cessament immediat de l'enderrocament de les muralles. El govern de Madrid, el 15 d'agost, nomenà com a cap superior polític de la província de Barcelona l'alcalde i president de la Junta d'Enderrocament Josep Santa-Maria, que no acceptà el nomenament i, a la sessió plenària de l'Ajuntament del mateix dia 15, manifestà «su opinion en favor de la Junta Central y por que tome el carácter de suprema segun este pueblo lo reclama, si se considera que con esta medida se evitan desgracias, si es para el mejor bien de esta capital y si así puede salvarse el país».⁴⁸ Davant la pressió ciutadana a favor de la Junta Central, l'Ajuntament havia rebut diferents comissions populars i havia convocat la Milícia Nacional al toc de generala, perquè els representants dels diferents batallons manifestessin el seu desig. El resultat va ser gairebé unànime a favor de la Junta Central.

El capità general interí Jaime Arbuthnot interpretà el toc de generala de l'alcalde Soler i Matas com un moviment hostil al govern, que posava en perill la seva integritat i la de l'exèrcit i es retirà amb les tropes a la Ciutadella, des d'on instigà un moviment moderat contra l'Ajuntament, la Diputació i la Junta de la província. Publicà una al·locució, el 16 d'agost, titllant de «pandilla que quiere dominaros y dominar al gobierno» aquells que criticaven el govern per convocar Corts ordinàries en comptes de Junta Central (o, si no, Corts constituents) tal com s'havia compromès a fer en constituir-se a Barcelona el 28 de juny. Arbuthnot tractava, a més, de revolucionàries exterminadores les corporacions que havien decidit l'enderrocament de les muralles i el portaven a terme, i amenaçà amb imposar una solució militar a la dissidència de les autoritats barcelonines:

Por las brechas que abriera el jenio de la revolucion y del estermínio en las murallas de esta industriosa y rica capital, veréis entrar bien pronto numerosos batallones que vuelan

48. A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, fol. 289.

al socorro del habitante pacífico y obediente al Gobierno constituido por la voluntad unánime de los pueblos.⁴⁹

El 18 d'agost *El Constitucional* interpel·lava el capità general sobre el canvi d'actitud pel que feia a les muralles:

¿Tambien es V. de los que sienten que el circo de murallas que nos rodea haya sido roto en algunos puntos con el objeto de ensanchar la ciudad? no hace muchos días que se aplaudian estos trabajos por los mismos que ahora los critican; no diré que V. fuese de los primeros, pero tambien pudiera ser. Estas brechas que se ven en las murallas no las abrió el genio de la revolucion y del esterminio como V. dice, las abrió el genio de la industria y de la libertad que preside en todos los actos que consuman los barceloneses. El deseo de ser libres y de llegar al grado de poder y riqueza de otras poblaciones fabriles del mundo les anima, y les hace acometer empresas arriesgadas que se llevan á cabo á pesar de la oposicion de algunos que no saben comprender el carácter de estos habitantes, que cuando mas entregados á sí mismos, mas demuestran sus virtudes y su buena índole. Por estas brechas no entrarán numerosos batallones á socorrer al habitante pacífico, no hay quien necesite socorro porque nadie se ve atacado ni perjudicado 'en nada'. Basta por hoy, Sr. Arbuthnot, y esté V. seguro de que cuando necesitemos un general que nos libre de vejaciones y que nos conduzca á recojer el laurel de la victoria contra nuestros opresores acudiremos á V. seguros de que le hallaremos á nuestra cabeza... dentro de los muros de una ciudadela coronada de gruesas piezas de artillerías dispuestas á destruir nuestras propiedades y á salvar nuestros intereses.⁵⁰

49. *Diario de Barcelona*, 17-VIII-1843, núm. 228, pàg. 3152.

50. El to d'aquesta última frase és irònic, perquè al·ludeix a la proclama d'Arbuthnot en què, després d'amenaçar amb la invasió de la ciutat, cridava els barcelonins a contrarestar la revolució unint-se a l'exèrcit «que defiende vuestros mas caros intereses».

Dos dies després de la publicació d'aquest escrit, Jaime Arbuthnot dirigí a l'Ajuntament la carta següent:

Escmo. Sr.

Por repetidas Reales ordenes se me encarga muy particularmente cese la demolicion de la muralla tanto por el adorno y hermosura de la Ciudad y la seguridad que ofrece á sus habitantes sirviéndoles de garantia á sus propiedades como por males ulteriores que podrá este derribo ocasionar. Por lo tanto no puedo menos de recomendar á V. E. muy particularmente se sirva mandar cese desde luego, dandome conocimiento de las providencias que haya tomado como del recibo de este oficio para noticiarlo al Gobierno.

Dios gue. á V. E. ms. as. = Ciudadela de Barcelona 20 Agosto de 1843.

Jaime Arbuthnot

El ple del consistori de 25 d'agost, en rebre aquesta comunicació, acordà «que los Sres. Santa-Maria y Ballesté se acerquen á dicho Gefe superior militar, á rogarle que en obsequio á una infinidad de infelices que en el dia se sustentan del producto de los jornales que les proporciona el derribo de las murallas se sirva acceder á que los trabajos se concentren á un solo punto interin el cuerpo municipal recaba del Gobierno la autorizacion competente para autorizar el derribo. Asimismo se ha acordado que se de conocimiento oficial de esta resolucion al referido Capitan General».

Paral·lelament s'havia reunit a les cases consistorials els dies 17 i 18 amb Joan Prim⁵¹ –nomenat governador militar de la plaça de Barcelona i comandant general de la província– una assemblea composta de diputats provincials, alcaldes constitucionals, regidors, membres de la Junta Auxiliar (abans Suprema),

51. El 14 de juliol se li havia concedit el títol de comte de Reus. El decret està datat a Casp en nom d'Isabel II i el signa el ministre Francisco Serrano.

comandants de la Milícia Nacional i persones influents, per deliberar sobre la situació. Aquesta assemblea decidí enviar a Madrid l'anomenada Comisión de la Junta de Autoridades, Gefes de la Milicia Nacional y Personas Influyentes, composta pel president de la Junta Auxiliar de Barcelona, Antoni Benavent, el vocal de la mateixa Junta, Josep Caralt, el secretari de l'Ajuntament Marià Pons i Tàrrech i el major de l'esquadró d'hússars de la Milícia Nacional Josep Prats. La Comissió era portadora d'una exposició que resumia els últims esdeveniments de Barcelona, demanava al govern que destituís el capità general interí Jaime Arbuthnot i que convoqués la Junta Central o, si no, Corts Constituents. També invocava la necessitat de sancionar totes les disposicions preses per la Junta Suprema durant el pronunciament.

La comissió desplaçada a Madrid envià, amb data 28 d'agost, una carta a l'alcalde Soler i Matas que aquest trameté a la Junta d'Enderrocament de les muralles. La carta deia:

Esta comision ha procurado y procura desempeñar su espinoso cometido de una manera digna de la confianza de sus comitentes, y de los intereses que representa. El ministerio ha acogido con venebolencia la esposicion de V. E. que fue entregada ayer en manos del 1r Presidente del consejo de Ministros, y este ha recibido hoy á la comision, pero despues de tres horas y media de animadísimos devates no ha podido resolverse todavia la gravisima cuestion que nos ocupa, y se ha citado á la comision para mañana. En el correo procsimo la comision tendrá el honor de hacer una minuciosa reseña de las entrevistas con el Ministerio, y dará cuenta de la solucion si se ha obtenido una contestacion definitiva.⁵²

El fet que la comissió que s'havia desplaçat a Madrid demanés la dimissió del capità general Jaime Arbuthnot i la sanció per

52. AMAB, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, inserit entre el f. 307 i el f. 308. És reproduïda a *Diario de Barcelona*, 2-IX-1843, núm. 244, pàg. 3357.

part del govern de totes les disposicions de la Junta Suprema, entre les quals hi havia l'enderrocament de les muralles, explica que els dos designats per l'Ajuntament per entrevistar-se amb el capità general retardessin l'entrevista fins a conèixer el resultat de les gestions a la capital del regne. El *general 2º cabo* Jacobo Gil de Avalle (que substituï interinament Jaime Arbuthnot, nomenat *general 2º cabo* de València el 26 d'agost), en una carta dirigida a l'Ajuntament amb data de 29 d'agost, feia constar que encara no l'havia visitat cap comissió per tractar l'assumpte de les muralles, tal com li havia anunciat l'alcalde Soler i Matas, i reiterava l'ordre de cessar d'immediat la demolició.

L'estat de comptes de la Junta d'Enderrocament corresponent al mes d'agost, publicat als diaris del 20 de setembre, ja en guerra oberta, ens informa de la continuïtat de les obres de demolició fins a final d'agost. S'havien pagat 129.637 rals de jornals a les brigades; se'n desprèn, per tant, que s'havien satisfet 21.606 jornals a més de 800 treballadors (es treballava 6 dies a la setmana, a 6 rals el jornal). A això cal afegir el treball voluntari no inclòs en la comptabilitat:

Junta de derribo de las murallas de Barcelona

Estado de los ingresos y salidas de caudales de la Junta de derribo de las murallas durante el mes de agosto de 1843.

<u>INGRESOS</u>	Rs.	mrs.
Existencia del mes anterior	26.763	7
De la Junta Suprema provisional del gobierno de la provincia en varias partidas	66.061	2
Del director de la casa de la Moneda ⁵³ de esta ciudad, á cuenta de los 100.000 rs. vn. destinados por la Junta Suprema para la obra del derribo	48.000	

53. El director de la casa de la moneda era Francesc de Paula Salvet i Amat, casat amb Rosa Santa-Maria i Gelbert, germana del president de la Junta d'Enderrocament, circumstància que podria explicar l'aportació.

Del empresario del derribo del cuartel de los Estudios, por cumplimiento de los 1500 duros en que quedó rematada la demolición	10.000	
De la venta al pormenor de los escombros de la muralla se han cobrado este mes	608	17
Devuelto del exceso de los presupuestos semanales de este mes	879	17
Suma	152.312	9

SALIDAS

Para el pago de los jornales de las brigadas ocupadas en el derribo en las semanas correspondientes a este mes .	129.637	20
Para el pago de las nóminas de los oficiales auxiliares de secretaría y guarda-almacenes, correspondientes á este mes	2.040	
Para construcción y recomposición de útiles y herramientas	5.941	30
Para los gastos del ensayo y de los hornillos verificado en uno de los rebellines avanzados de S. Pedro	1.026	2
A D. Antonio Brusi, para gastos de impresión y litografía	682	
Al pagador de gastos menores, entre los cuales van incluidos los de carpintería, los de máquina para abrir barrenos, los de secretaría; etc. etc	4.526	25
Suma	143.854	9

RESUMEN

Ingresos	152.312 rs.	9 mrs.
Salidas	143.854 rs.	9 mrs.
Quedan en caja	8.458 rs.	« mrs.

Barcelona 31 de agosto de 1843.= El depositario, Ramon Bonaplata y Nadal.- El contador, Antonio Mas y Tucó.= V.º B.º= José Santa-Maria, presidente.

Nota. Los señores depositario y contador exhibirán los documentos justificativos de este Estado á cualquiera que guste examinarlos.

Y se publica por acuerdo de la Junta.= Barcelona 16 de setiembre de 1843.= El presidente, José Santa-Maria.- El vocal secretario, P. F. Monlau.

El 28 d'agost el president de la Junta d'Enderrocament, Josep Santa-Maria, presentà la dimissió d'aquest càrrec i proposà que, a més de rellevar-lo, s'augmentessin els vocals de la Junta amb dos o tres regidors més. Cap de les seves propostes fou acceptada i continuà en la presidència. La seves responsabilitats en el consistori i les de Josep Soler i Matas s'havien multiplicat en quedar com a alcaldes només ells dos, dels sis que hi havia al començament del mandat. L'alcalde Josep Maluquer, tot i comunicar-se periòdicament amb els seus companys de govern, que li manifestaren el desig que tornés a exercir les seves funcions, no ho féu; Domingo Ferrando marxà el 31 de juliol a l'Havana; Josep Ventosa comunicà el 16 d'agost que motius de salut l'impedièn continuar en el càrrec; Antoni Benavent fou membre, des del 6 de juny, de la Junta Suprema, després de l'Auxiliar i al setembre una altra vegada de la Suprema, ocupacions incompatibles amb la del govern municipal. A més, tant Soler i Matas com Santa-Maria ocupaven càrrecs de responsabilitat a la Milícia Nacional, que estava en plena efervescència. A partir del mes de setembre només restaren a Barcelona nou regidors i els dos alcaldes, que no eren suficients per formar corporació però sí que quedaren com a secció municipal, intentaren negociar la pau amb el capità general i el cap polític establerts a Gràcia i, mentre això no fou possible, s'ocuparen de l'administració municipal i lluitaren al si de la Milícia en la defensa de Barcelona, fins que, en consumar-se la rendició de la ciutat el 20 de novembre, l'Ajuntament fou destituït pel capità general i va ser nomenat a dit un altre consistori.

El vocal de la Junta d'Enderrocament Joaquim Pesquer presentà la dimissió el mateix dia que el president i al·legà «el espí-

ritu de discordia que de un tiempo acá preside la espresada junta, y que acaba de pronunciarse abiertamente, la poca formalidad que en la misma se observa, la apatía que reina en la parte económica, la falta de regularizacion de los trabajos en la directiva». Presumiblement es referia a la situació creada per les absències i dimissions, entre elles la del dipositari, Ramon Bonaplata, i a les pressions d'alguns regidors, com ara Miquel Pujol, que en la sessió del ple del consistori de 28 d'agost demanà que s'obeís l'ordre del govern, tramesa pel capità general, de cessar de manera immediata l'enderrocament.

Rebel·lió centralista contra el govern López. Setembre de 1843: La demolició s'atura per defensar la ciutat

Quan el 9 de setembre arribà a Barcelona la Comisión de la Junta de Autoridades, Gefes de la Milicia Nacional y Personas Influyentes i el dia 11 publicà un manifest que informava que les converses i gestions amb el govern provisional de Madrid no havien tingut cap resultat favorable, ja feia una setmana que havien esclatat les hostilitats entre els progressistes de Barcelona –que reclamaven Junta Central i dimissió del govern López– i l'exèrcit. El 26 d'agost la guarnició de Montjuïc, fidel fins aleshores a Espartero, havia reconegut oficialment el govern de Madrid. Aquest fet, llargament esperat per la població barcelonina, arribà massa tard, quan les autoritats i forces vives de la ciutat comtal ja estaven obertament enfrontades amb el govern; l'arrencament del fort amb l'executiu de López significava, doncs, una amenaça que s'acomplí amb la successió de bombardejos des de Montjuïc durant els mesos següents.

El Constitucional de l'1 de setembre informava d'una reunió de progressistes de les quatre províncies del Principat en què s'havia aprovat un manifest dirigit a la nació que denunciava les conseqüències fatals per a la població del camí que seguia el govern de Joaquín M. López, que, al seu entendre, era totalment contrari a la Constitució de l'Estat i favorable als interessos del partit retrògrad. El dia 2 de setembre aparegué aquest manifest, dirigit «A los liberales de la Nacion», enganxat a les parets de la ciutat i que exigia la constitució de la Junta Central. El peu de l'escrit deia: «Siguen las firmas de muchos progresistas del principado».

Durant la matinada del 2 de setembre entrà a la ciutat procedent de Sants, per una de les bretxes de la muralla, el tercer batalló franc de Voluntaris de Catalunya, comandat per Francesc Riera, que havia fet cas omís de l'ordre del capità general de llicenciar i desarmar el batalló. Se situà a la plaça de la Constitució i actuà d'acord amb el batalló “de la brusa” –constituït per la Junta Suprema els dies del pronunciament contra Espartero– que estava a les Drassanes i li proporcionà artilleria. A les 10 del matí el capità general interí Jacobo Gil de Avallé abandonà el palau de Capitania i es replegà a la Ciutadella. El cap polític, Joaquín Maximiliano Gibert, corregué a refugiar-se també a la Ciutadella, i deixà d'assistir a una reunió que ell mateix havia convocat a la Llotja perquè la Milícia Nacional de la ciutat prengués postura sobre el conflicte. Posteriorment, el cap polític s'instal·là a Gràcia i la Diputació de Barcelona quedà, a la pràctica, dissolta. A l'Ajuntament de Barcelona romangueren dos alcaldes, Josep Soler i Matas i Josep Santa-Maria i Gelbert, i nou regidors, Gabriel Martí, Marià Vallès i Tutuach, Fidel Lliurat, Jordi Escofet, Joaquim Martorell, Joan Ballesté, Pere Norta, Narcís Ortiz i Josep Oriol Ronquillo. L'alcalde Antoni Benavent i els regidors Ferran Martínez i Vicenç Soler formaven part de la Junta Suprema que es constituí, a partir de l'anterior Junta Auxiliar, el 3 de setembre. El fet que Benavent no tornés de Madrid, amb la comissió, fins al 9 de setembre explica que no repetís el càrrec de president de la Junta que s'havia establert sis dies abans que ell arribés a Barcelona.

La Milícia Nacional de la ciutat no volia enfrontar-se al batalló de Riera, ans al contrari: estava disposada a unir-s'hi si era atacat per les tropes de l'exèrcit, i així ho comunicà l'Ajuntament al cap polític. El dia 3 s'obrí el foc entre les forces centralistes de l'interior de la ciutat⁵⁴ i les tropes de l'exèrcit a la Ciutadella, al fort de D. Carles i a Montjuïc.

54. A Barcelona aquestes forces comptaven amb la Milícia Nacional, batallons de francs, com el batalló “de la brusa”, i militars progressistes.

El govern municipal dirigí, el 4 de setembre, una comunicació al capità general «para que de un modo ú otro se ponga fin al llanto, al dolor y á los inauditos infortunios que aflijen á este vecindario». Entre altres coses deia:

No era por ningun estilo de creer, Excmo. Sr., que despues del pronunciamiento, hecho por las causas que V. E. no ignora, se oyese otra vez el estruendo del cañon disparado desde esos fuertes, rodasen las balas por el recinto de esta ciudad, y mucho menos que en él diezmase la metralla á sus infelices hijos. Ya no es, Excmo. Sr., un batallon franco y un fuerte aislado los que defienden la bandera enarbolada en la plaza de las Casas Consistoriales. La Milicia ciudadana, de cuya opinion tuvo ayer V. E. conocimiento oficial, se ha replegado en su mayoría á dicha bandera, y parte del pueblo que cree peligran sus hogares [...]. Mucha es ya la sangre que ha corrido y muchas son las víctimas, algunas de ellas bien ajenas á lo que acontece, que se lloran ya en esta pelea entre hermanos. Cese esta pues, Excmo. Sr.; cese, se lo ruegan encarecidamente estos representantes del pueblo. Vuelva por este medio la calma á los espíritus y quiza se ofrecerá pronto una coyuntura favorable para razonar todos la actual situacion y para entenderse los que siendo todos españoles y hermanos combaten sin embargo entre sí de una manera tan horrible. Ademas, Excmo. Sr., las diferencias políticas nunca han terminado completamente en ningun pueblo por la fuerza de la sangre; principio este que la esperiencia ha acreditado siempre, y que para mayor evidencia prueban en nuestro pais, recientes ejemplos. Los que suscriben no pueden menos de hablar á V. E. en este lenguaje franco y sentido porque no les es dado emplear otro en circunstancias tan apuradas, y porque con él patentizan, cual es debido, sus sentimientos de amor á todos sus conciudadanos y en particular al pueblo que representan. [...] Oiga, pues, V. E. sus ruegos; y sea

V. E. el primero en dar la señal de paz tan necesaria para conservar los intereses sagrados de esta rica y populosa capital.⁵⁵

El 5 de setembre la Junta Suprema de Barcelona anuncià que havia tornat a establir-se i deixava, per tant, de ser auxiliar del govern, al qual titllava de traïdor:

Esta Junta le rehabilitó [al govern López-Serrano], le creó, le dió una existencia legal en los momentos mas críticos; pero le impuso una condicion esencial, y era la de que las provincias reunidas en Junta Central le confirmasen en el poder y le señalasen la marcha política que se creyese mas conforme al voto nacional. El señor Serrano aceptó la condicion, dió su palabra, y la España toda podrá decir si esta palabra ha sido cumplida. [...] Hemos visto que el ministerio, faltando á su palabra y formal compromiso de Junta Central, ha convocado Cortes, y Cortes ordinarias, sin estar facultado para ello; ha disuelto el Senado; ha decretado quintas; ha impuesto contribuciones; ha quitado ayuntamientos y puesto otros de real órden;⁵⁶ ha mandado renovar diputaciones provinciales; ha desarmado la milicia nacional de varios puntos; ha quitado á los patriotas de varias provincias y puesto á hombres afrancesados, sin prestigio ni moralidad; ha entregado la inspeccion del ejército á los reaccionarios de 1841; ha destituido jefes y oficiales entusiastas por la libertad; ha proyectado y va á realizar la enajenacion de los bienes nacionales que quedan, mediante un empréstito de cuatrocientos millones con el cual se enriquecerán los asentistas, y se sumirá al país en el descrédito y la miseria; ha inclinado la balanza á favor de

55. *Diario de Barcelona*, 7-IX-1843, núm. 249, pàg. 3398-3399. Aquesta comunicació i totes les que es produeixen del 4 al 13 de setembre entre l'Ajuntament, el capità general i el cap polític, són reproduïdes al *Diario de Barcelona* de 16-IX-1843, núm. 258, pàg. 3446-3458.

56. L'Ajuntament i la Diputació de Madrid havien estat nomenats a dit pel govern.

un partido, haciendo renacer todos los odios de otras épocas [...] ¿Qué mas quereis, qué mas esperais, españoles? ¿Os alzasteis para esto en junio último? ¿Es esto la Constitucion rígidamente observada, como dijo el señor Lopez en su programa? En tal estado de cosas, y en medio de tales peligros, esta Junta ha vuelto á constituirse para hacer frente á la crisis, y dar la señal á las provincias para que despierten de su letargo las que todavía no han conocido la traicion de que íbamos á ser miserables víctimas. ¡A las armas! pues, españoles todos. ¡A las armas! y sea la bandera de Junta Central la que nos lleve al combate, la que corone la victoria, y la que asegure para siempre los caros objetos de Constitucion, Isabel é Independencia nacional.⁵⁷

L'escrit de l'Ajuntament de 4 de setembre inicià una sèrie de comunicats entre l'autoritat municipal, el capità general i el cap polític, que se succeïren entre el 4 i el 13 de setembre. El capità general, Jacobo Gil de Avalle, demanà al govern municipal que ordenés que cessessin les hostilitats a Barcelona, a la qual cosa la corporació respongué que la seva autoritat estava reduïda a l'esfera d'atribucions purament administratives i locals i que, per tant, «debemos concretarnos á interponer nuestros ruegos ante quien pueda y tenga autoridad propia para mandar que cesen las desgracias que esparcen el estrago, el llanto y la consternacion en esta bella poblacion». Gil de Avalle respongué que no accedia a tractar amb l'anomenada Junta Suprema perquè era una autoritat que ell no reconeixia. Agregà, en una comunicació del dia 5, que havia estat en mans de l'Ajuntament evitar la guerra i no ho havia fet. El dia 7 el capità general fixà de termini les dues de la tarda perquè la corporació municipal es presentés a la Ciutadella per informar que havia desarmat els batallons de francs i la patuleia i portar presoners els membres de la Junta Suprema. Gil de Avalle amenaçava que, si l'Ajuntament no complia això, bombardejaria sistemàticament tota la ciutat «quedando los miem-

57. *Diario de los sucesos...*, Documentos oficiales, núm. XIII, pàg. 18-20.

bros de esa corporacion personalmente responsables, ante Dios y los hombres, de las desgracias y daños sin cuento que sobrevendrán». ⁵⁸

L'Ajuntament respongué amb les puntualitzacions següents: 1r) l'exèrcit no havia pogut impedir el dia 2 l'entrada a la ciutat del batalló de francs; 2n) el capità general i les seves forces havien corregut a refugiar-se a la Ciutadella a les deu del matí del mateix dia 2, perquè no se sentien segurs a Barcelona; 3r) després de cinc dies de combats, de tots els reforços rebuts per les tropes del capità general, del foc disparat des de la Ciutadella i del fort de D. Carles, i dels intents d'apoderar-se de la ciutat, les posicions de l'exèrcit no havien avançat ni un pas; 4t) vista la ineficàcia de l'exèrcit, era del tot increïble que responsabilitzés de la situació onze regidors: «Es en realidad una pretension incomprendible la de exigir que unos cuantos hombres ajenos á la carrera de las armas sin fuerzas de ninguna especie hagan lo que otros no han podido conseguir con todos los elementos de la guerra, y la mayor pericia militar». ⁵⁹

El dia 5 el cap polític dirigí, des de Gràcia, una comunicació a l'Ajuntament, en què el feia responsable de l'imminent bombardeig general sobre Barcelona per no haver evitat que les tropes de francs i la Milícia Nacional continuessin hostilitzant les posicions de l'exèrcit a Gràcia. L'Ajuntament contestà, el 7 de setembre, puntualitzant que havia estat el cap polític qui no havia assistit a la reunió de la Milícia Nacional i havia preferit fugir de la ciutat i abandonar les seves obligacions, de rang superior a les dels regidors. El govern municipal mostrava indignació contra qui havia fugit deixant enrere les seves responsabilitats i, a sobre, volia culpar i recordar el seu deure a aquells que havien romàs en els càrrecs malgrat el perill que corrien les seves vides:

Si V. S., pues, sin saber la opinion que tenia esta milicia nacional, mandada reunir y consultar por órden de V. S. y

58. *Diario de Barcelona*, 16-IX-1843, núm. 258, pàg. 3450.

59. *Diario de Barcelona*, 16-IX-1843, núm. 258, pàg. 3450-3451.

solo por la precipitada retirada del Exmo. Sr. capitan general no creyó segura su autoridad aqui. ¿En qué situacion supone V. S. que han de encontrarse los que suscriben que ni siquiera llegan á formar corporacion? Póngase V. S. la mano sobre el corazon; sea V. S. justo é imparcial; sea para todos igual la medida, y diga V. S. si cree haber cumplido retirándose con el Exmo. Sr. capitan general, como esto se hizo, mejor que los suscritos, quedándose aquí en medio de todos los compromisos con la sola idea de conservar ilesos los intereses del comun, amparar los infelices que se albergan en los infinitos establecimientos de beneficencia que encierra esta ciudad, y para no dejar correr la favorable ocasion de disminuir el número de males que sufren ó terminarlos completamente en el caso posible.

Despues de los repetidos sacrificios prestados por los que suscriben en el dificil período que desempeñan sus espinosos cargos, harto acreditado tienen que saben cumplir su deber porque no pocas veces lo han cumplido con inminente riesgo de su propia existencia ¿Y V. S. precisamente es quien pretende recordarles este deber? ¡V. S. que ha sido testigo presencial de lo que se ha dicho! No es solo el Ayuntamiento el que tiene el deber que V. S. indica: tiénenlo tambien todas las autoridades y aun es para con estas mas grave la obligacion, mas estrecha la responsabilidad, pues esos destinos que la nacion les confia son una carrera que les proporciona constante consideracion y bienestar. [...] Nosotros debemos decir á V. S. que suceda lo que suceda, las desgracias causadas á ese barrio [Gràcia] no se remediarán destruyendo cual V. S. nos indica esta magnífica ciudad. [...] De todos modos, sienten los suscritos no poder tener á V. S. á su frente, pues no dudan que con la ayuda de sus brillantes luces se salvarian todos los intereses públicos y privados, asi como las libertades patrias.⁶⁰

60. *Diario de Barcelona*, 16-IX-1845, núm. 258, pàg. 3452-3453.

El capità general, en la resposta a la comunicació de l'Ajuntament del dia 7, informava que donava l'ordre al fort de Montjuïc que suspengués les hostilitats momentàniament i emplaçava el govern municipal a reunir-se amb ell a la Ciutadella per tractar de la situació. L'Ajuntament, que en principi era partidari de reunir-se en un lloc neutral i no a la Ciutadella, accedí amb la condició que la Junta Suprema autoritzés la trobada. Aquesta denegà l'autorització i així ho comunicà l'autoritat municipal al capità general el 13 de setembre.

Mentrestant, el dia 10 havien començat els treballs de fortificació de les muralles per impedir l'entrada de les tropes de l'exèrcit "bloquejador" (així l'anomenaven els centralistes de l'interior de la ciutat) per les bretxes obertes:

Este día [10-IX-1843] se principió con toda actividad á recomponer el derribo de la muralla de tierra y ponerse en estado de defensa fortificandole con cañones, se estan construyendo barricadas á todas las calles que dan á las abenidas de la Ciudadela y resinto de la plaza de la Constitucion.⁶¹

Aquest mateix dia la Junta Suprema feia públic un decret que declarava Joan Prim traïdor á la pàtria i, per tant, privat de tots els seus graus, honors, títols i condecoracions. Prim s'havia posat de part del govern de Madrid, participava en el setge i atac a Barcelona i, posteriorment, ocupà Girona i Hostalric en nom del govern de López.

Els esdeveniments s'anaren precipitant cap a la guerra oberta. La successió cronològica fou la següent: el dia 14 la Junta Suprema, com que el cap polític Maximiliano Gibert havia fugit i s'havia instal·lat a Gràcia, nomenà cap polític de la província de Barcelona Francesc Vall-llobera; el dia 17 la Junta destituí el govern de Joaquín M. López, que ella mateixa havia nomenat a Barcelona el 28 de juny, i el capità general Gil de Avalle, fidel al govern

61. Mateu CRESPI, *Diario de Memorias de Barcelona, 1843* (AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona), Ms A 117, pàg. 138).

López, declarà la província de Barcelona en estat de guerra; el 22 de setembre un decret del govern de Madrid declarà enemics de la nació tots aquells que haguessin pres part en les rebel·lions de Barcelona, Saragossa i altres ciutats; el mateix dia 22, Narcís Ametller dirigí una al·locució als catalans com a capità general nomenat per la Junta Suprema. El dia 25 Laureano Sanz fou nomenat pel govern de Madrid capità general de Catalunya.

Amb Laureano Sanz la intensificació de les càrregues d'artilleria i dels bombardeigs sobre la ciutat fou tal que abocà l'Ajuntament a clamar indignat per la barbaritat de la destrucció de Barcelona i la covardia amb què s'estava portant a terme:

Escmo. Sr.- [Laureano Sanz]

Ha llegado por fin el inesperado extremo, á todos increíble, leyendo otra vez en el libro de los desengaños.

Barcelona, esta magnífica ciudad que los nacionales admiran y los extranjeros codician, ha visto por segunda vez estallar en su seno, en medio de sus hermosas calles, de sus suntuosos edificios, entre los grandiosos establecimientos fabriles y literarios, en el centro de los preciosos monumentos que encierra, los proyectiles que vomitan las máquinas destructoras á cuyo manejo no se decidieron enemigos estraños de nuestro suelo en época no muy lejana.

¿Cuál es, Escmo. Sr., el fin plausible que ha podido presidir en la devastadora y cruel medida de reducir á escombros una ciudad importante? A la verdad no lo concebimos, porque si á tan extremos medios se ha lanzado V. E. para reducirla á la obediencia del gobierno de Madrid, no es posible que á una persona del talento de V. E. no se le hubiese ocurrido que el bombardeo de 1842 fué el que minó por su base al gobierno de Espartero, ni hubiese consultado antes el carácter de este gran pueblo, al que no doblegan otras armas que las de la razon y la justicia. Por si tan errado cálculo ha podido producir el horrible bombardeo que con mano cobarde é impune se nos ha fulminado desde ese fatal castillo, que cual desapiadado padrastro domina y veja esta desgraciada

poblacion, conviene que sepa V. E. que si salpicada de escombros presenta Barcelona, en la parte material, un espectáculo triste y desolador, ofrece en la moral un cuadro bien diferente. La desesperacion y la sed de venganza se ven pintadas en los rostros de estos belicosos moradores. Cada proyectil que cae sobre nuestros hogares enjendra nuevos soldados en el recinto, (la esperiencia quizá explique á V. E. los efectos que causa en la comarca); y la continuacion de este mismo bombardeo electriza y da nuevos brios á los que empuñan las armas; obliga á los apáticos é indiferentes á tomarlas, y convierte insensiblemente en amigos de la situacion á los que en su principio le eran tal vez contrarios. Pero dejemos, Escmo. Sr., todo lo que pueda rozarse con las cuestiones políticas que en el dia se debaten; retengamos el vuelo de la imaginacion y las infinitas sensaciones que en estos momentos críticos hierven en nuestros corazones; y vengamos al objeto primordial de este escrito.

La noble investidura de representantes de este gran pueblo nos autoriza para decir á V. E. con la franqueza de hombres que nada les arredra ante el cumplimiento de sus deberes: Que V. E. decretando este terrible bombardeo, cuyos estragos son ya mayores que los que ocasionó el de 1842, sin hacer una intimacion, sin enviar un recado de urbanidad siquiera ni á las autoridades ni á los representantes de las naciones extranjeras, ha violado V. E. el derecho de jentes; ha pasado V. E. por encima de todas las leyes divinas y humanas; ha roto V. E. las consideraciones á que obligan la humanidad y otros sagrados vínculos sociales; ha dado V. E. sensiblemente un paso, después de mil pruebas de valor y heroismo que forman el elogio de V. E., que la historia calificará con los feos dictados de bárbaro y cobarde.

¿Qué significa sino barbaridad y cobardía el hostilizar desde un punto que no puede ser ofendido á una poblacion entera, derribar los edificios del ausente, y amigo tal vez de la causa que V. E. mismo defiende, atropellar sin distincion al caduco anciano, á la débil mujer, al niño inocente? ¿Cuál es el cri-

men de estos infelices? ¿Cuál el de los dementes, los enfermos sepultados en el lecho del dolor, los infinitos desvalidos que se albergan en los establecimientos de beneficencia, cuyas puertas abrió la Junta á los soldados que V. E. manda? Pese V. E. lo espuesto allá en la balanza donde no alcance el influjo de las pasiones, y díganos si son injustas nuestras quejas, si son verdaderas, por amargas que sean, nuestras calificaciones que á impulsos del deber y la razon hemos dado á la conducta de V. E. Sin ser militares conocemos que el arte de la guerra presta medios mas nobles, menos desastrosos y menos estériles para hacer valer las causas, medios cuya práctica reclama siempre en casos semejantes el interés mismo de la patria.

Oiga V. E., por fin, la protesta solemne que cumple á nuestro deber y á nuestro honor dirigir á V. E. en medio del horrorosísimo estruendo de los cañones y de los morteros. Sea cual fuere el resultado de la grande cuestion que se debate, autorizados con el carácter de concejales, de representantes del pueblo barcelonés, hacemos á V. E. responsable ante el tribunal justiciero de Dios y de los hombres de las desgracias que en todos conceptos se han causado y se causen en adelante á esta ciudad y sus moradores por los reprobados medios que V. E. ha puesto en uso en estos últimos dias.

Barcelona 4 de octubre de 1843,- José Soler y Matas.- José Santa-María.- Gabriel Martí.- Fidel Lliurat.- Jorje Escofet.- Juan Ballesté.- Pedro Norta.- Narciso Ortiz.- José Oriol Ronquillo.- Fernando Martínez.- Sebastian Bataller, subsecretario.⁶²

De l'anterior comunicació cal destacar que, un mes i mig abans de la capitulació, els estralls produïts a Barcelona pels bombardeigs eren ja superiors als causats el 1842.

El 7 d'octubre es produí un intent fallit d'assalt a la Ciutadella per part d'uns 400 centralistes. Josep M. Bosch i Pazzi, membre

62. *Diario de Barcelona*, 6-X-1843, núm. 276, pàg. 3590-3591.

de la Junta d'Enderrocament de les muralles i de la Junta Suprema, participà en l'acció, fou ferit de bala i morí l'endemà.⁶³

El 8 d'octubre l'Ajuntament passà a celebrar les reunions a la sagristia i estances contigües a l'església del Pi, que oferien més seguretat per protegir-se dels projectils.

El 9 d'octubre el capità general Laureano Sanz, instal·lat a Gràcia, creà una secció municipal en aquell barri i una altra a la Barceloneta, que foren el germen del govern municipal que el mateix capità general imposà a Barcelona el 20 de novembre, després de la capitulació. A Gràcia, el dia 11, el cap polític Maximiliano Gibert nomenà alcalde Baltasar d'Eixalà, i regidors Josep Boix, Cayetano López de Azevedo i Genís Gausachs. Tots ells serien també regidors a Barcelona a partir del 21 de novembre i Baltasar d'Eixalà ocuparia la segona alcaldia. Les actes d'aquesta secció municipal mostren que només deliberà i decidí sobre el barri de Gràcia. Les sessions tractaven qüestions administratives o nimietats, com, per exemple, la destitució d'un sereno perquè era analfabet. De la secció municipal de la Barceloneta no hi ha constància que es reunís. En una relació de 14 de novembre de la secció municipal d'aquest barri, hi figura com a alcalde Joan Nadal, i com a regidors Antoni Martí, Bonaventura Vives i Pere Màrtir Corominas.⁶⁴ A partir del 21 de novembre Nadal seria tercer alcalde de Barcelona i els altres serien regidors.

Sembla clar que l'interès del capità general a formar aquestes seccions municipals era disposar d'una alternativa al govern de Barcelona el mateix dia que hi entrés. Cal destacar que cap d'ells era membre del govern municipal legítim elegit la primavera anterior.

63. A l'apèndix documental reproduceixo un article d'*El Constitucional* que relata els fets.

64. *AHDB* (Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona), *Àrea de Govern*, lligall 675. A l'ordre del capità general de 9 d'octubre figura com a alcalde de la Barceloneta Josep Dulcet i com a regidors Bonaventura Vives, Lluís Bach i Magí Figuerola. Dulcet, Bach i Figuerola sembla que no van prendre possessió, perquè en la relació de 14 de novembre que hi ha a l'Arxiu de la Diputació, signada per Joan Nadal a petició de la Junta Auxiliar del Gobierno y de Armamento y Defensa, la secció municipal de la Barceloneta la componen Nadal, Martí, Vives i Corominas.

Capitulació de Barcelona i inici de la Dècada Moderada: acabar d'enderrocar les muralles o reconstruir-les?

La majoria de pronunciaments a favor de la Junta Central arreu de l'Estat van ser vençuts per les forces governamentals i a final d'octubre arribà a Barcelona la notícia de la submissió de Saragossa al govern de Madrid. Aquests fets, sumats al bloqueig total per part de l'exèrcit de l'entrada a la ciutat de persones i de tota mena de queviures, tant per terra com per mar, des de l'1 d'octubre, i al setge, hostilització i bombardeig sistemàtics a què havia estat sotmesa Barcelona durant dos mesos, feren que la Junta Suprema comencés a plantejar-se, a principi de novembre, negociar una capitulació.

El 4 de novembre el cònsol general de Grècia, Pedro Olivas, amb l'acord de la Junta Suprema i del capità general, nomenà Pere Felip Monlau⁶⁵ i Joaquim Cil⁶⁶ per fer de mediadors i portar les propostes de la Junta a Laureano Sanz a Gràcia. S'acordà que el conveni de capitulació fos signat pel capità general i per la secció de l'Ajuntament que havia romàs a l'interior de la ciutat. L'Ajuntament nomenà l'alcalde Josep Soler i Matas i el regidor Josep Oriol Ronquillo, que es traslladaren a Gràcia el 10 de novembre per acabar de negociar i signar el conveni, que fou ratificat per l'Ajuntament a Barcelona quan els comissionats hi tornaren el dia 12.⁶⁷ Però les autoritats, caps i oficials de la guarnició i comissio-

65. Pere Felip Monlau estava sota la protecció del cònsol de Grècia des del 3 de setembre.

66. Catedràtic de medicina i cirurgia.

67. Soler i Matas i Ronquillo anaren de nou al quarter de Gràcia el dia 13 a les 9.50 de la nit i ja no tornaren a Barcelona fins al dia 20 amb el capità general Laureano-

nats dels cossos armats no aprovaren entrar a negociar la capitulació fins al dia 16 i demanaren al capità general que es traslladés a la Ciutadella per tractar la millora del conveni. El 15 de novembre Laureano Sanz havia comunicat a les autoritats de Barcelona que el dia 8 les Corts havien declarat la majoria d'edat d'Isabel II, que el dia 10 havia prestat jurament i l'11 havia manifestat el desig d'una solució de pau per a la capital del Principat.

Finalment fou signada la capitulació, el 19 de novembre, d'una banda per comissionats de la guarnició de Barcelona i de la Junta i de l'altra pel capità general. Les tropes de l'exèrcit comandades per Laureano Sanz entraren a Barcelona el dia 20. L'article 2n del conveni signat establia que la Milícia Nacional conservaria les armes, però tres dies després de la signatura el capità general promulgà una ordre de dissolució de la Milícia Nacional de Barcelona i donà un termini de sis hores perquè lliurés les armes i uniformes a la caserna de Drassanes. L'excusa al·legada per Sanz fou que la Milícia havia protagonitzat aldarulls a Gràcia i a la plaça del Rei de Barcelona amb crits de "Junta Central". L'article 10è del conveni signat establia que la Diputació i l'Ajuntament serien totalment renovats d'acord amb les lleis.

L'alcalde i els vuit regidors de l'Ajuntament que havien romàs a la capital catalana fins al final dirigiren als ciutadans la següent comunicació el 20 de novembre:

Convenida la ocupacion de esta ciudad por las tropas que manda el Escmo. Sr. Capitan jeneral D. Laureano Sanz, y franqueado el paso á las mismas, desaparece naturalmente la situacion creada en setiembre último, y el Ayuntamiento vuelve al lleno de sus facultades y pleno ejercicio de sus derechos.

Por tanto los infrascritos concejales debemos encarecer y encarecemos á todos estos moradores, que reciban á las

no Sanz. L'Ajuntament quedà, doncs, format únicament per l'alcalde Josep Santa-Maria i els regidors Gabriel Martí, Marià Vallès i Tutuach, Fidel Lliurat, Jordi Escofet, Joaquim Martorell, Joan Ballester, Pere Norta i Narcís Ortiz.

tropas del digno mando de dicho señor Capitan jeneral con las consideraciones que merecen soldados españoles que entran como hermanos y bajo la fe de una palabra recíprocamente empeñada.

A fin pues de que el acontecimiento indicado no se afee con ningun accidente desagradable, los señores alcaldes de barrio rondarán ausiliados de los serenos en los suyos respectivos, procurando por este medio sostener las ideas de sosiego de que está animado este gran vecindario, y reprimirán todo desman que directa ó indirectamente tendiese á alterarlas ó desvirtuarlas.

Barcelona 20 de noviembre de 1843.- José Santa-Maria.- Gabriel Martí.- Mariano Vallés y Tutuach.- Fidel Lliurat.- Jorje Escofet.- Joaquin Martorell.- Juan Ballester.- Pedro Norta.- Narciso Ortiz.

El mateix 20 de novembre Laureano Sanz, des del quarter general de la Ciutadella, nomenà a dit els components de l'Ajuntament que reemplaçà aquest consistori legítim de Barcelona. L'endemà foren destituïts també tots els alcaldes de barri i despatxats els empleats municipals «sin perjuicio de aquellos que se necesiten, á quienes se avisará».⁶⁸ El nou consistori era provisional fins que se celebressin les eleccions, en principi anunciades pel cap polític per al 3 de desembre, però dies després suspeses i postergades fins al 1844.

El tema de les muralles encara ressorgí, però, el 1843. El diari *El Imparcial* de 22 de desembre reproduïa com a suplement l'obra d'Agustí Vila *Abajo las murallas!!!* que, com he dit abans, havia publicat la Junta d'Enderrocament l'anterior mes d'agost. Aquest mateix dia publicava un editorial en què advocava per acabar la demolició. Com que totes les disposicions de la derrocada Junta Suprema havien estat anul·lades, entre elles la cessió dels terrenys de les fortificacions a l'Ajuntament, *El Imparcial* reiterava aquesta reivindicació:

68. AMAB, A 154, *Actes del Consell Plenari, 1843*, f. 325.

Barcelona 21 de diciembre. ¡Abajo las murallas! Hé aquí un grito que, hallándose hace tiempo en el corazón de todos los barceloneses, fué dado en una importante memoria premiada por el Ayuntamiento, y repetido luego con fervor cuando el pronunciamiento nacional de junio último, al decretarse la demolición de los muros que circuyen á Barcelona. [...] La obra de derribo empezó en julio último con escasos medios de ejecución, y bajo planes tal vez no bastante meditados. Así es que en dos meses de trabajo no se hicieron aquellos adelantos que con mayor abundancia de medios y mejor método se hubiera conseguido. Sobrevinieron los lamentables sucesos de setiembre, y los trabajos de derribo se convirtieron en obras de fortificación. Pasaron aquellas circunstancias, y en la actualidad presentan las murallas un aspecto ridículo por la clase de fortificación que aparentan, al paso que en su mayor parte han perdido también el carácter de paseo público, único argumento que hemos oído alegar en favor de la conservación de la muralla. [...] Entiéndase además que la demolición empezada ha dejado inútiles grandes trechos de muralla; y que su reedificación costaría actualmente algunos millones que pueden emplearse mejor en completar el derribo, ó en otras obras de conocida utilidad. Nosotros no dudamos de que [...] el Sr. baron de Meer, nuestro nuevo Capitán general, á quien la ciudad debe ya algunos embellecimientos, tampoco se apartará seguramente de conocer cuanto importa al heroseo y al sosiego de Barcelona el conceder ancho espacio á sus talleres y á sus moradores. [...] Nosotros creemos que si el gobierno cede al Ayuntamiento de la ciudad todos los terrenos que resulten disponibles, esceptuando los de legítima pertenencia particular, sobran medios de ejecución.⁶⁹

Com veurem més endavant, *El Imparcial* anava completament errat pel que feia a les intencions del capità general. Una altra

69. *El Imparcial*, 22-XII-1845, núm. 4452, pàg. 2.

informació sobre les muralles aparegué a *El Imparcial* del 24 de desembre: «Murallas. Están á voz en grito clamando para que acaben de derribarse, y tenemos entendido que las autoridades opinan tambien de la misma manera pensando reemplazarlas con algunos fuertes aislados. Aprobado».

La nota anterior es referia al debat produït al si del nou consistori barceloní a partir de la proposta d'exposició a la reina d'un tímid projecte d'eixample, elaborat per Josep Massanés i Mesures, del cos d'enginyers militars, des del fort de Canaletes fins a Jonqueres, que fou presentat per la secció 2a de l'Ajuntament al ple el 22 de desembre.⁷⁰ Aquesta proposta, la votació de la qual s'ajornà *sine die*, ens informa de l'efectivitat que havia tingut l'enderrocament de les muralles durant els mesos de juliol i agost:

Los sucesos que han sobrevenido han dejado atrás todos los recelos que podía infundir la demolicion de las fortalezas. La revolucion ha destruido en pocos días los esfuerzos de la pericia militar, y las murallas de Barcelona á lo menos en una gran parte no presentan sino un monton de ruinas y de escombros, cuya reparacion total sería extraordinariamente dispendiosa.⁷¹

El Imparcial tornava a insistir-hi el 29 de desembre:

Murallas.- Interin se discute, aclara, dilucida y resuelve si las tales murallas quedarán como están, si acabarán de demolerse reedificarán ó derribarán como las de Jericó, bueno, conveniente y quizá necesario fuera que á lo menos el Sr. Gefe político ó autoridad correspondiente hiciera habilitar la hermosa y cómoda salida por los Estudios que tan adelantada está, dando con solo este paso el mayor

70. Es tractava d'acollir-se a la reial ordre de 20-II-1839 que autoritzava eixamplar la ciutat entre Tallers i Jonqueres.

71. AMAB, A 182, Comissió d'Hisenda, exp. 1521.

ensanche al hermoso paseo de la Rambla. No menos útil fuera habilitar una nueva puerta al extremo de la calle del Conde del Asalto, donde la brecha practicada en la muralla, se halla ya al nivel del piso de dicha calle. Asi lo esperamos de quien pueda y quiera proporcionarnos estas mejoras.

El rumb que seguí la política espanyola no fou, però, favorable als interessos urbanístics de la ciutat. Després de la declaració de majoria d'edat d'Isabel II, Joaquín M. López dimití i fou nomenat president Salustiano Olózaga, a proposta del mateix López. Però s'imposaren definitivament els moderats quan, amb l'episodi conegut com l'*affaire* Olózaga,⁷² aquest fou forçat a dimitir i el substituí Luis González Brabo, que es va inclinar cap al moderantisme.

Per reial ordre de 6 de febrer de 1844 foren declarades en estat d'excepció les quatre províncies catalanes, i el dia 12 el capità general Ramón de Meer publicà un ban en què ratificava l'estat d'excepció, amb totes les seves conseqüències, com ara jutjar els delictes polítics en consells de guerra permanents o verbals; i puntualitzava: «En tal concepto mi autoridad superior tendrá sobre las demás autoridades de los diferentes ramos, la accion directa que considere necesaria».⁷³ El 3 de maig assumí la presidència del govern Ramón M. Narváez, dirigent del partit moderat.

Quan el 21 d'agost de 1844 l'Ajuntament reclamà la propietat dels terrenys que ocupava l'antiga caserna d'Estudis i les enderrocades muralles, davant l'eventualitat que es portés a terme el projecte d'eixample del cos d'enginyers militars, la resposta del capità general Ramón de Meer fou contundent. A l'argument del consistori de Barcelona que es declarava successor del Consell de Cent, i per tant propietari dels terrenys, respongué que n'era

72. Acusaren el president Olózaga, sembla que falsament, d'haver forçat la reina a signar el decret de dissolució de les Corts.

73. *AMAB*, A 185, *Comissió de Governació*, exp. 1992.

successor en l'ordre històric i cronològic dels fets però de cap manera en l'ordre legal. Apel·là simplement al dret de conquesta que corresponia al govern de Madrid per la victòria de Felip V el 1714 sobre la ciutat de Barcelona i Principat de Catalunya; afegeia, a més, que anteriorment ja Felip IV havia retirat a la ciutat els drets a disposar dels seus baluards, torres, muralles, portes, port de mar, armeria, artilleria, guarnició i fortificacions i a governar-los. De Meer concretà la seva resposta així:

Reasumiendo: ó los derechos de propiedad que reclama el Ayuntamiento han caducado por la Conquista y larga posesion, en cuyo caso es incontestable el que tiene el Gobierno á disponer de la fortificacion y de los terrenos sobre que se fundara, y mucho mas cuando se trata de darles una aplicacion tan sagrada; ó los derechos de los antiguos Conselleres reviven en el Ayuntamiento por el derribo de las Murallas; y siendo así, tambien reviven las cargas en que aquellos se empeñaron de levantarlas y costearlas de su Cuenta. Pero si el derribo de las murallas fué uno de los Crimenes y atentados cometidos por la revolucion, en daño y perjuicio de la grandeza, fuerza e independenciam Nacional; ¿podría este crimen hacer revivir un derecho y este alegarse nunca, ni hacerse valer para que no tenga efecto la reparacion de aquel Crimen de Lesa-Nacion?⁷⁴

La reial ordre definitiva d'enderrocament de les muralles de Barcelona no arribaria fins a l'agost de 1854 amb l'inici del Bieni Progressista, i seria decretada –ironies del destí– per un govern presidit per Baldomero Espartero.

74. AMAB, Q 157, *Obres públiques-eixample*, caixa 15.362, peça 1a.

Apèndix documental

1. *Resposta de l'Ajuntament de Barcelona a la comunicació del general Zurbano, de 22 de juny, en què informava que havia donat ordres al governador del fort de Montjuïc perquè bombardegés Barcelona si era interceptat en la seva marxa cap a la ciutat.*

Diario de Barcelona, 25-VI-1843, núm. 175, pàg. 2411-2412.

Ayuntamiento constitucional de Barcelona.= Exmo. Sr.= Horror ha causado á esta corporacion el oficio de V. E. del dia de ayer dirigido á la Junta de esta provincia y el cual se ha servido transcribir. Aun se resiste esta Municipalidad á convencerse que atropellándose todas las consideraciones y derechos debidos á la razon, á la justicia y sobre todo á las inocencias, se consuma por mandato de V. E. el atentado mas cruel é inaudito, esto es, la completa destruccion de la rica, de la ilustrada y de la sensata Barcelona. Este Ayuntamiento, cuyos pasos y cuyos incesantes desvelos desde los primeros dias aciagos que ha corrido el pais, se ha encaminado á la salvacion de esta capital y de sus habitantes, prescindiendo de las árduas cuestiones políticas que bajo dicho carácter se atraviesan en España, no puede menos en cumplimiento de uno de los mas sagrados deberes que sobre él mismo pesan, de protestar formal y enérgicamente en nombre de la humanidad y de la inocencia contra la terrible medida que V. E. anuncia en el oficio del cual ha hecho mérito.

¿Qué crimen han cometido los edificios de esta populosa é importante ciudad para decretar de un golpe su ruina? ¿Dónde

está la razon, la justicia y la humanidad? ¿Los ancianos que no pueden moverse, las débiles mugeres, los infelices niños y tantos otros desgraciados que se albergan en establecimientos piadosos, han cometido acaso algun delito para ser sacrificados? ¿En qué principio de conciencia puede V. E. fundarse, para destruir esta hermosa capital y enterrar bajo sus escombros á su vecindario?

No se precipite V. E. en tan desastrosos ímpetus cuyas consecuencias terribles sin duda V. E. lamentaria, y que lejos de ser propias de un pecho hidalgo y castellano, se tacharian de bárbaros porque la historia de todas las naciones cultas y civilizadas de Europa no nos ofrecen un ejemplar tan funesto y horroroso. Considere V. E. bien semejante disposicion antes de llevarla á cabo; atienda V. E. estas observaciones hijas del mas acendrado amor á los españoles. A V. E. se dirige un protector de este vecindario, un padre que lloraria sin cesar no solo las desgracias que ocasionaria la destruccion ó ruina de Barcelona, sino que tambien del abismo á que tal vez conduciria á toda la España que no podria de ningun modo mostrarse indiferente á escenas tan horrorosas y sangrientas.

Si V. E. á pesar de todo lo espuesto está firmemente resuelto á mandar que con proyectiles de toda especie arrojados desde Monjuich se convierta Barcelona, en un monton de cenizas, no le quedará otro arbitrio á esta municipalidad que condolerse de la triste suerte que aguardará aquella, y tema V. E. para entonces no por su vida; no, sino por su nombre que la historia se resistirá á consignar en su páginas, sin perjuicio de hacer caer sobre V. E. la mas severa responsabilidad, protestando como protesta, de todas las desventuras á que nos conducirá infaliblemente tan impremeditadas, é injustas é inhumanas disposiciones.

Casas consistoriales de Barcelona 23 de junio de 1843: Alcaldes.= Domingo Ferrando.= José Soler y Matas.= José Santa-María.= Gabriel Martí⁷⁵.= Mariano Vallés y Tutuach.= Regidores.= Fidel Lliurat.= Vicente Soler.= Jorge Escofet.= Joaquín

75. Gabriel Martí i Marià Vallès i Tutuach figuren com a alcaldes interinament per l'absència de l'alcalde Josep Maluquer i el càrrec de president de la Junta Suprema que exerceix Antoni Benavent.

Martorell.= Luis Teixidó.= Benigno Armendariz.= Juan Clarasó.= Pedro Norta.= Manuel Saurí.= Juan Nepomuceno Folch.= José Baiges.= Antonio Rovira y Trias.= Narciso Ortiz.= José Oriol Ronquillo.= Ramon Ferré.= Síndico, Laureano Figuerola.= Mariano Pons, secretario.

2. Proposició del regidor Josep Solanes que demana la supressió del nom del carrer Duc de la Victòria i la col·locació d'una làpida a l'església de Sant Pere de les Puellas.

AMAB, A 134, Actes del Consell Plenari, 1843, nota inserida entre els folis 239 i 240.

Proposicion

Exmo. Señor:

Quando esta desgraciada Ciudad vea restablecida su calma serenandose la temperatura que todavía la amaga, propongo lo siguiente:

1º... La Calle que se llama del Duque de la Victoria, sea borrado tal nombre y en su lugar se le ponga «Calle del pronunciamiento de 1843», ó bien «de la Independencia nacional»

2º... En la Iglesia de S. Pedro de las Puellas en donde V. E. tubo [sic] que refugiarse y celebrar sus sesiones se coloque una lápida magnífica que recuerde la historia de tan aciago tiempo, para que la posteridad mire con horror el nombre de los tiranos que fueron causa de ello.

Lo que pongo en conocimiento de V. E. por si se sirve tomarlo en consideracion. Barna. 8 Julio de 1843.

Jose Solanes

[Al marge: 10 de Julio. A la seccion 1a.]

3. Article que elogia el decret de la Junta Suprema de 8 de juliol sobre la participació ciutadana en l'enderrocament de les muralles.

El Constitucional, 11-VII-1843, núm. 1518, pàg. 3.

No sabemos de que espresiones valernos para elogiar como es debido el acierto de la Excma. Junta suprema de esta provincia en su decreto del 8 del que contamos con respecto al derribo de las murallas de esta ciudad desgraciada, que mudará bien pronto de aspecto, si los que han de ocupar los puestos del gobierno se interesan como esperamos por la felicidad de los españoles como lo hace nuestra junta.

Dice el citado decreto: Todos los varones de 16 á 50 años quedan obligados á trabajar personalmente un dia en el derribo de las murallas de Barcelona, ó á satisfacer en equivalencia 6 rs. v. Este decreto no necesita comentarios ni admite interpretacion alguna; asi debieran ser todos los decretos, “claros” para entendernos, pues aqui no hay mas que de 16 á 50 años; desde el primer empleado hasta el último barrendero de las oficinas, como desde el mas opulento hacendado y rico comerciante hasta el hombre de cordel, y desde el obispo hasta el último sacristan, á todos incluye, y haciendo justicia no podia ser de otro modo.

Será regular que esas malas lenguas que siempre están prontas para censurar los actos de la junta suprema, quedarán amostazadas mal que les pese, y dejarán de embaucar incautos diciéndoles que esto no es mas que una especulacion, y que en empezando á derribar un pedazo de muralla ya quedará todo concluido: esto y otras cosas dicen los asalariados perturbadores del órden.

Sin embargo no acostumbrados á dar consejos, ahora quisiéramos que el cuerpo municipal encargado de esta obra, mandara formar “exactas listas nominales” de lo recaudado y de lo invertido, para que publicandolas confundiera á los calumniadores de oficio: nos parece que no hay medio mas sencillo para demostrar su acreditada integridad.

4. *Extracte del relat de l'assalt a la Ciutadella publicat pel diari El Constitucional el 8-X-1843.*

Diario de Barcelona, 10-X-1843, núm. 279, pàg. 3604-3605.

A consecuencia de un plan concebido por nuestra Junta de Armamento y Defensa, á las cinco de la mañana de hoy [7-X-1843] se ha roto por nuestros decididos y valientes, un fuego horroroso y vivisimo contra el ominoso fuerte de la Ciudadela. Dos mil soldados de la libertad cubrian una estensa línea, y hacian continuadas descargas, cuyo estruendo no solo alarmára á esta ciudad cuyos vecinos ignoraban la causa, sino que tambien pusiera en la mayor confusion á los pueblos inmediatos. Al mismo tiempo diez piezas de artillería jugaban contra los traidores encastillados. El estrépito de esos fuegos consternó y amedrentó de tal modo á la guarnicion de la Ciudadela, que nada atinaba, nada acertaba. El desórden necesariamente debia introducirse entre los de aquel fuerte, a juzgar por sus tardías disposiciones. Por último la Ciudadela hizo sentir sus cañones desde luego que no pudo dudar que nosotros la atacamos por distintos puntos visibles y de frente. Nuestra fusilería y artillería que cuajaba de plomo y hierro los parapetos y plazas enemigas, de frente tambien protegia á nuestros bravos que aparentaban el ataque. Dos bandas de tambores dirigian, marcando dicho toque, la supuesta tentativa. La guarnicion de la Ciudadela cayó en el garlito, puesto que creyendo que iba asaltarse esa fortaleza por los dos puntos de que hemos hecho mérito, á estos acudió apresuradamente para rechazarles. Entonces Monjuich que se le advirtiera tal conflicto, hostilizó nuestros fuertes y destruyó nuevos edificios. Parecia que iba hundirse el pavimento con tantos fuegos como se cruzaban; los nuestros sin embargo ahogaban los de los enemigos. Mientras que nuestros compañeros de armas aparentaban esos ataques, escalaron y asaltaron por un lado la Ciudadela cuatrocientos arrojados catalanes. La escalaron y la asaltaron, a pesar de la metralla que se les asestaba, y sobre la muralla de aquel odioso fuerte resonaron los vivas que se dieron á la Junta Central y á la libertad. Esta bandera ondearia en aque-

lla fortaleza si el que colocára las escalas no anduviera con precipitacion. Púsolas el elegido al efecto en un recodo que forma la muralla que da al paseo nuevo, en vez del recodo inmediato que es el que conducia al intento. Cuando estuvo la mayor parte de los cuatrocientos hombres en la muralla, y despidieron un coete para que sus compañeros de la línea parasen el fuego, creidos que estaban en la Ciudadela, observaron su error presentándose á su vista un foso que tuvieron que bajar y subir otra vez cuyas operaciones dieron tiempo al enemigo para que acudiese antes que nuestros bravos se posesionasen de la muralla. He aqui la razon porque no ondea en este momento en la Ciudadela la bandera de Junta Central. Sensible verdaderamente nos ha sido que un paso precipitado nos haya privado de lo que los cuatrocientos leones catalanes ganáran á la bayoneta. Cuando los que guarnecen el fuerte de la Ciudadela hablen con imparcialidad sobre el hecho de armas que tanto encumbra á nuestros bizarros ciudadanos, dirán que un terror pánico se apoderó de ellos y que los denodados de esta capital donde quiera que se presentasen la victoria no podia disputárseles. Dirán mas: que la Ciudadela era para los que la asaltaron, á no equivocarse en la colocacion de las escalas. En otro número hablaremos mas sobre estos sucesos gloriosos, aun cuando no haya dado el resultado que debiera dar la difícil empresa, que solo los que tan arrojadamente se baten en Barcelona, pudieran acometer.

5. Condecoracions atorgades per la Junta Suprema de Barcelona a militars, milicians nacionals i de cossos francs, i regidors de l'Ajuntament que donaren suport al pronunciament en favor de Junta Central i restaren a la ciutat els mesos de setembre, octubre i novembre de 1843.

Diario de los sucesos de Barcelona en setiembre, octubre y noviembre de 1843, Documentos oficiales, núm. LXXVI, pàg. 94-95.

JUNTA SUPREMA PROVISIONAL DE LA PROVINCIA DE BARCELONA.- Deseando esta Junta remunerar debidamente los inmensos sacrificios que han prestado y los gravísimos compromisos que han arrostrado los valientes del Ejército, Milicianos nacionales y de cuerpos Francos, desde que nuestros enemigos pusieron un riguroso [sic] sitio á esta ciudad, decreta:

Artículo 1.º Se concede una cruz laureada, denominada *de hierro*, cuyo modelo se ha presentado á la aprobacion por la seccion de guerra, á todos los patriotas que desde el dia 1.º de setiembre de este año se pronunciaron á favor de la bandera de Junta Central, y han permanecido dentro del recinto de esta plaza con las armas en la mano, ó contribuido de otro cualquier modo á la defensa de nuestra justa causa.

Art. 2.º La cruz concedida en el artículo antecedente tendrá en el anverso la inscripcion: *Barcelona agradecida*; y en el reverso: *á los sitiados en el bombardeo de 1843*; y la llevarán los agraciados, pendiente de una cinta encarnada en el pecho, y los concejales del Escmo. Ayuntamiento que han permanecido en esta ciudad, y Autoridades todas colgada del cuello.

Art. 3.º Todas las personas comprendidas en este decreto podrán además usar la placa de distincion igual á la cruz, con la inscripcion del anverso y del reverso.

Barcelona 8 de noviembre de 1843.- El presidente, Rafael Degollada.- Vicente Soler.- José Massanet.- Agustin Reverter.- Antonio Benavent.- Miguel Tort.- Tomás María de Quintana.- José de Caralt.- Vicente Zulueta.- Tomás Fábregas.- Antonio Rius y Rossell, vocal secretario.

Fonts

Arxiu Municipal Administratiu de Barcelona

- A 134, Actes del Consell Plenari, 1843
- Q 137, Obres públiques-eixample
- A 183, Comissió de Governació (expedients de 1840 a 1844)
- A 182, Comissió d'Hisenda, 1843
- A 191, Secretaria de l'alcaldia, 1842 i 1843

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

- 1 M III, Bans municipals i fulls diversos impresos
- Manuscrits:
 - Capitulacion de Barcelona 1843*, Ms. A 324.
 - Correspondència creuada entre Prim, Serrano i Espartero sobre els esdeveniments de Catalunya. 1843-44*, Ms A 328.
 - Mateu CRESPI, *Diario de memorias de Barcelona*, 1843, Ms A 142.
 - Murallas de Barcelona*, sobre núm. 22 a la Documentació personal, Mn. Mas, cota AHCB 5.D.49.2.

Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona

- Àrea de Govern
Junta de Armamento y Defensa instalada en el barrio de Gracia en 1843, lligall 675

Junta para la calificación de los milicianos nacionales movilizadas 1842-1843, lligalls 836, 837.

Publicacions

- Anònim, *Diario de los sucesos de Barcelona en setiembre, octubre y noviembre de 1843*, Barcelona, Imprenta y Librería de Pablo Riera, desembre de 1843.
- *Memoria que publica el excelentísimo Ayuntamiento de Barcelona, acerca los trámites y resultados que ha producido la imposición de 12 millones de reales á la misma, con motivo de los sucesos políticos ocurridos en el mes de noviembre y principios de diciembre de 1842*, Barcelona, Imprenta del Constitucional, 1843.
- Andrés PI Y ARIMON, *Barcelona antigua y moderna*, Barcelona, Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, 1854.
- Pedro Felipe MONLAU, *Abajo las murallas!!! Memoria sobre las ventajas que reportaría Barcelona, y especialmente su industria, de la demolición de las murallas que circuyen la ciudad*, Barcelona, Imprenta del Constitucional, 1841.
- Agustín VILA, *Abajo las murallas!!! Resumen histórico de los males que ha causado á España y á Barcelona en particular, el haberse mantenido plaza fuerte esta ciudad despues de la dominación sarracena*, Barcelona, Imprenta de A. Brusi, agost de 1843.

Diaris

- *Diario de Barcelona*, 1843
Porta el subtítol «de avisos y noticias» i durant aquests mesos pràcticament no inclou opinió. Té una secció fixa d'hemerote-

ca on reproduïx articles dels diaris del dia anterior. Es publicà durant tot aquest període llevat d'alguns dies puntuals en què no sortí per raons tècniques.

– *El Constitucional*, 1843

Progressista, en tot moment donà suport a l'Ajuntament sorgit de les eleccions d'abril i maig a qui denominava «nuestra auto-
ridad popular». Sovint li dedicà comentaris elogiosos, per exemple quan el govern municipal acordà augmentar el nombre d'escoles públiques gratuïtes i, en general celebrà totes les determinacions que prengué l'Ajuntament progressista. A partir del mes de juliol s'inicià una polèmica entre aquest diari i *El Imparcial*, a qui acusà de defensar posicions moderades. Fou ferm partidari del pronunciament contra Espartero i de la convocatòria de Junta Central i donà suport fins al final a la Junta Suprema de la província de Barcelona. Després de la capitulació anuncià –el 22 de novembre– que havia canviat totalment l'empresa i la direcció i que els nous redactors, lliures de tot compromís polític, conservaven el mateix títol del periòdic. L'endemà informà que la redacció i administració havia rebut la visita de l'autoritat local, amb l'objecte de comprovar si hi havia armes, encara que no havia vençut el termini fixat per lliurar-les. El 25 de novembre deixà de publicar-se sense donar explicacions.

– *El Imparcial*, 1843

A partir del mes de gener de 1843 es mostrà partidari dels liberals progressistes; a Girona i Tarragona donà suport al partit progressista en les eleccions a Corts. Partidari de Joaquín M. López i molt crític dels abusos comesos per Espartero, el govern del qual qualificava com «el ministerio bombardeador» (17-V-1843, núm. 318, p. 1). Quan l'executiu de López repren-
gué les seves funcions fou nomenat «periódico oficial» a partir del mes de juliol. Durant aquest mes començà a distanciar-se de la Junta Suprema provisional de la província de Barcelona perquè aquesta criticava els nomenaments que feia el govern

de López i li exigia la convocatòria de Junta Central. S'arrendrà totalment amb el govern i el 4 de setembre li fou ocupada i tancada la redacció, i confinades les pertinences al fort de les Drassanes. Tornà a aparèixer el 23 de novembre i es mostrà molt complagut amb el desarmament de la Milícia Nacional i amb totes les disposicions del capità general Laureano Sanz. Fou també molt favorable a les autoritats municipals imposades i es referia amb menyspreu a la Milícia Nacional i als «jamancios».

– *La Prosperidad*, 1843

De tendència moderada, aparegué el 27 de maig com a successor d'*El Papagayo*. El 25 de juliol deixà de publicar-se. Tornà a aparèixer el 27 de novembre en què informà que anteriorment la redacció li havia estat ocupada i havien desaparegut els llibres de comptabilitat.

Índex onomàstic

- Agullé, Pere: 9n, 14.
Almirall i Fontbona, Gaietà: 9n.
Ametller, Narcís: 57.
Ametller, Victorià d': 9n, 24.
Anguera, Pau: 23.
Angulo, Isidor: 9n.
Arbuthnot, Jaime: 41, 42, 42n, 43, 44, 45.
Armendàriz, Benigne: 9n, 71.
Aspiroz, Francisco Javier: 39.
Aymar, Agustí: 23, 23n.
- Bach, Lluís: 60.
Baiges, Josep: 71.
Ballesté, Joan: 43, 50, 59.
Bataller, Sebastià: 59.
Benavent, Antoni: 8, 8n, 10, 26, 44, 47, 50, 70n, 75.
Boix, Josep: 60.
Bonaplata, Ramon: 15, 21, 24, 31, 37, 46, 48.
Bosch i Pazzi, Josep Maria [en realitat Bosch i Tolsa, vegeu nota 33]: 23, 23n, 24, 31, 37, 59.
Brusi, Antoni: 46.
- Caralt, Josep: 44, 75.
Càncer, Ramon de [fill]: 14, 22.
Casas, Joan: 9n.
Castells, Joan: 9n.

Cerdà, Ildefons: 5, 14n.

Cil, Joaquim: 61.

Clarasó, Joan: 71.

Corominas, Pere Màrtir: 60, 60n.

Cortinez Espinosa, José: 9, 10.

Crespí, Mateu: 56n, 77.

Degollada, Rafael: 75.

Dulcet, Josep: 60n.

Echalecu, Bernardo: 9, 27.

Eixalà, Baltasar d': 60.

Escofet, Jordi: 50, 59, 62n, 63, 70.

Espartero (Joaquín Baldomero Fernández Álvarez Espartero, anomenat Baldomero): 3, 4, 7, 8, 9, 10, 11n, 14n, 27, 33, 39, 49, 50, 57, 67, 77, 79, 85.

Fàbregas, Tomàs: 75.

Fafchamps: 38.

Felip IV: 67.

Felip V: 67.

Ferré, Ramon: 71.

Ferrando, Domingo: 8n, 27, 47, 70.

Figuerola, Laureà: 16, 71.

Figuerola, Magí: 60n.

Folch, Joan Nepomucè: 71.

Gatell, Manuel: 9n.

Gausachs, Genís: 60.

Gibert, Joaquín Maximiliano: 50, 56, 60.

Gil de Avalue, Jacobo: 45, 50, 53, 56.

González Brabo, Luis: 66.

Grau, Ramon: 18n.

Isabel II: 8, 10, 43n, 53, 62, 66.

- Llasera i Esteve, Ignasi: 9.
 Lletget: 14.
 Lliurat, Fidel: 50, 59, 62n, 70.
 López de Azevedo, Cayetano: 60.
 López, Joaquín María: 4, 5, 7, 16, 18, 23n, 27, 39, 41, 49, 52, 56, 57, 66, 79, 80, 85.
- Maluquer, Josep: 8n, 10, 47, 70n.
 Martí, Antoni: 60, 60n.
 Martí, Gabriel: 9n, 50, 59, 62n, 63, 70, 70n.
 Martínez, Ferran: 9n, 10, 26, 50, 59.
 Martorell, Joaquim: 50, 62n, 63, 71.
 Mas i Tucó, Antoni: 15, 21, 24, 31, 37, 46.
 Massanés i Mestres, Josep: 65.
 Massanet, Josep: 75.
 Massó, Salvador: 14, 22.
 Mataró, Josep: 14, 21, 22.
 Meer, Ramon de: 4, 17, 64, 66, 67.
 Monlau, Pere Felip: 3, 3n, 4, 5, 5n, 14, 15, 19, 20, 21, 24, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 38, 47, 61, 61n, 78.
 Monserdà, Joan: 23.
 Morató, Pau: 14, 21, 24, 31, 37.
- Nadal, Joan: 60, 60n.
 Narváez, Ramon María: 39, 66.
 Norta, Pere: 50, 59, 62n, 63, 71.
- O'Donnell, Leopoldo: 18.
 Olivas, Pedro: 61.
 Olózaga, Salustiano: 66, 66n.
 Ortiz, Narcís: 50, 62, 62n, 63.
- Pesquer, Joaquim: 23, 24, 31, 37, 47.
 Pi i Arimon, Andreu: 4, 4n, 78.
 Pons i Tàrrech, Marià: 44, 71.
 Prats, Josep: 44.

Prim, Joan: 8, 14, 43, 56, 77.

Puig Oriol, Antoni: 14, 22.

Pujol, Miquel: 14, 22, 48.

Quintana, Tomàs Maria de: 75.

Raset, Manuel: 37.

Reverter, Agustí: 75.

Riera, Francesc: 50.

Riera, Pau: 24.

Rius i Rossell, Antoni: 75.

Rovira, Joan: 9n.

Rovira i Trias, Antoni: 14, 21, 22, 24, 28, 31, 37, 38, 71.

Ronquillo, Josep Oriol: 50, 59, 61, 61n, 71.

Salvet i Amat, Francesc de Paula: 45 n.

Santa-Maria i Gelbert, Josep: 8n, 9, 9n, 14, 18n, 21, 22, 24, 25n, 28, 29, 31, 37, 41, 43, 46, 47, 50, 59, 62n, 63, 70.

Santa-Maria i Gelbert, Rosa: 45n.

Santamaria i Puig, Antoni: 9n.

Sanz, Laureano: 57, 60, 61, 62, 62n, 63, 80.

Saurí, Manuel: 71.

Senillosa, Manuel de: 9n.

Seoane, Antonio: 39.

Serrano, Francisco: 16, 43n, 52, 77.

Sol i Farriols, Josep: 23, 31, 37.

Solanes, Josep: 71.

Soler, Vicenç: 50, 70, 75.

Soler i Matas, Josep: 8n, 9, 28, 41, 44, 45, 47, 50, 59, 61, 61n, 70.

Teixidó, Lluís: 71.

Tort, Miquel: 75.

Valldurés: 14.

Vall-llobera, Francesc: 56.

Vallès i Tutuach, Marià: 50, 62n, 63, 70, 70n.

Ventosa, Josep: 8n, 47.

Verdaguer, J.: 24.

Vila, Agustí: 37, 38, 38n, 63, 78.

Vives, Bonaventura: 60, 60n.

Zulueta, Vicente: 75.

Zurbano, Martín: 10, 39, 69.

Índex

Introducció	3
Barcelona es pronuncia contra Espartero	7
Comença l'enderrocament: <i>Abajo las murallas!!!</i>.....	13
Primers entrebancs a l'enderrocament: militars i propietaris.....	29
Madrid decreta la paralització de les obres. Barcelona continua l'enderrocament i reclama Junta Central	39
Rebel·lió centralista contra el govern López. Setembre de 1843: La demolició s'atura per defensar la ciutat ...	49
Capitulació de Barcelona i inici de la Dècada Moderada: acabar d'enderrocar les muralles o reconstruir-les?	61
Apèndix documental.....	69
Fonts	77
Índex onomàstic	81

Títols publicats:

001 *Els dirigents patronals i la Setmana Tràgica*. Soledad Bengoechea. 2000.

002 *Els districtes de Barcelona de 1984: criteris de formació i avaluació de l'experiència*. Joaquim Clusa. 2000.

003 *Composició i percepció dels drets del Consell de Cent barceloní durant el segle XVI*. Jaume Dantí i Riu. 2000.

004 *L'organització política del Pla de Barcelona abans de 1854. El règim constitucional*. José Sarrión Gualda. 2000.

005 *La teoría del salario obrero y la subestimación del trabajo femenino en Idefonso Cerdà*. Cristina Borderías i Pilar López Guallar. 2001.

006 *Escoles, ensenyament de lletre i llibre de gramàtica a Barcelona (segles XIV-XV)*. Josep Hernando i Delgado. 2001.

007 *L'extensió i la consolidació del fet metropolità*. Josep Oliveras i Samitier. 2001.

008 *Antoni de Capmany i la renovació de l'historicisme polític català*. Ramon Grau (en preparació).

009 *La Nova Planta i l'organització política del Pla de Barcelona*. Sebastià Solé i Cot. 2001.

010 *Barcelona i la UGT, un segle d'història (1888-1988)*. David Ballester. 2002.

011 *Batlles, regidors i procuradors síndics generals dels pobles de Pla de Barcelona durant la Nova planta (1718-1808)*. Enric Comas i Parer. 2002.

012 *La Corónica Universal del principado de Cataluña de Jeroni Pujades a l'Acadèmia de Barcelona (1700-1832)*. Eulàlia Miralles i Jori. 2003.

013 *La presidència de l'Ajuntament de Barcelona, 1718-1808*. Rafael Cerro Nargánez i Pere Molas Ribalta. 2003.

014 *Els inicis de les assegurances socials modernes a Catalunya, 1917-1937*. Alfred Pérez-Bastardas. 2004.

015 *Repertori de fonts d'arxiu per a l'estudi de la ciutat de Barcelona (1714-1808)*. Sebastià Riera i Viader. 2004.

016 *Els fons documentals municipals del període 1808-1868. Guia d'investigació*. Montserrat Beltran, Núria Burguillos, Sebastià Riera, Jordi Serchs, Xavier Tarraubella i Laura Ureña. 2005

017 *Danys humans a la Guerra de Successió. El testimoni dels expedients matrimonials de Barcelona, 1714-1715*. Roser Tey i Freixa. 2005